

บทที่ ๒

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “ศึกษาทัศนคติต่อการสวดอุปปาตะสันติคาถาของอุบาสกอุบาสิกา วัดพิชยญาติการาม กรุงเทพมหานคร” ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร ที่เกี่ยวกับหลักการแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัย เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

๒.๒ สภาพพื้นที่ในการวิจัย

๒.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๔ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับการสวดมนต์

การสวดมนต์ในพุทธศาสนาได้มีประเพณีการพัฒนามาจากการสวดมนต์ด้วยวิธีท่องจำเพื่อสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา ตั้งแต่ครั้งพุทธกาล สมัยพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ พระสัมมาสัมโพธิญาณ ที่อินเดีย สืบต่อมา จนมีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร และพัฒนาการตามคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่ลังกาทวีป ดังนี้

๑) การสวดมนต์สมัยพุทธกาลที่อินเดีย

หลักธรรมคำสอนทางพุทธศาสนา ในยุคก่อน ใช้วิธีท่องจำ (มุขปาฐะหรือ มุขปาฐะนาถ) ดังข้อความว่า

“ภิกษุทั้งหลายในอดีต มีปัญญามาก ได้นำพระบาลี คือพระไตรปิฎกและอรรถกถาอธิบายพระไตรปิฎกสืบทอดกันมาด้วยมุขปาฐะ”^๑ โดยใช้วิธีการแบ่งให้สงฆ์หลายๆ กลุ่มรับผิดชอบท่องจำในแต่ละเล่ม เป็นเครื่องมือช่วยในการรักษาความถูกต้องของหลักคำสอน จนได้มีการบันทึกพระธรรมและพระวินัยเป็นลายลักษณ์อักษรเป็นภาษาบาลี เป็นที่มาของการสวดมนต์นั่นเอง

การสวดมนต์ในครั้งพุทธกาลที่เป็นภาษาบาลีโดยการเปล่งเสียงเป็นภาษาพูดในแบบมุขปาฐะ (Oral Tradition) ครั้งยิ่งใหญ่และสำคัญของพระพุทธศาสนาได้แก่ โอวาทปาติโมกข์

นอกจากนี้การสืบทอดและรักษาลัทธิพระศาสนาอีกลักษณะหนึ่งคือการทำสังคายนา พระธรรมวินัย โดยที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสแนะนำให้พระสงฆ์ร่วมกันทำสังคายนา^๒ จากเหตุการณ์ที่ว่า เมื่อนิครนถนาฏบุตร ผู้เป็นอาจารย์ลัทธิเชนส์ขึ้นชีพ พวกสาวกของลัทธินี้ได้เกิดแตกสามัคคีกัน ครั้งนั้น พระจุทเถระผู้เป็นน้องชายของพระสารีบุตรเถระได้ทราบเรื่อง มีความห่วงใยในพระพุทธศาสนา เกรงเหตุการณ์เช่นนั้นจะเกิดขึ้นแก่พระพุทธศาสนา จึงกราบทูลพระพุทธเจ้า

พระพุทธเจ้าทรงประทานพระพุทธโอวาท^๓ ที่สำคัญข้อหนึ่งคือ การที่สาวกของนิครนถนาฏบุตรแตกสามัคคีกันนั้น เพราะคำสอนของอาจารย์ลัทธิเชนส์นั้นไม่สมบูรณ์และมีความสับสนทั้งพวกสาวกก็ไม่ปฏิบัติตามคำสอน แล้วทรงแนะนำให้รวบรวมพระพุทธวจนะ ให้ทำการสังคายนาไว้เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนาสืบไป๗ และในตอนคำวันหนึ่ง พระพุทธเจ้าทรงมอบหมายให้พระสารีบุตรแสดงธรรมแก่ภิกษุสงฆ์ และได้แนะนำให้ช่วยกันรวบรวมร้อยกรองพระธรรมวินัยไว้ โดยแสดงตัวอย่างการจัดหมวดหมู่ธรรมะเป็นหมวดๆ ตั้งแต่หมวด ๑ ถึงหมวด ๑๐ ว่าธรรมะอะไรบ้างอยู่ในหมวดนั้นๆ หัวข้อเรื่องที่พระสารีบุตรเถระแสดงในครั้งนั้น เรียกว่า สังคิติสูตร อันลัทธิธรรมที่แสดงภาษาพูดในแบบมุขปาฐะเป็นลักษณะการท่องจำ ซึ่งได้ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า พระโสณะภิกษุภิกษุณเฝ้าพระพุทธเจ้าที่พระเชตวันวิหาร จึงได้รับโอกาสสวดอัญญกรรมถวายพระพุทธเจ้า ด้วยทำนองสรภัญญะ (สพพาเนว อัญญกวคคิกานิ สเรณ อภาสิ) พระพุทธเจ้าทรงยกย่องว่าเป็นเลิศในการสวดธรรม ด้วยเสียงที่ไพเราะดี อักขระชัดเจนนดี ชัดถ้อยชัด คำดี ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการท่องจำมีมาแต่ครั้งพุทธกาล^๔

ในสมัยที่พระพุทธเจ้าทรงพระชนม์ พระธรรมกับพระวินัยเป็นพื้นหลักธรรมที่ทรงสอนตลอดพระชนม์ชีพ แม้เมื่อตอนที่นิพนพานตรัสสั่งสอนพระอานนท์ไว้ ก็ยังสั่งว่า “ดูก่อนอานนท์ เมื่อเราล่วงไปแล้ว ธรรมแลวินัยที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่ท่านทั้งหลาย ก็จักเป็นศาสดาแทนเรา”^๕ นี่แปลว่าแม้เมื่อใกล้จะปรินิพพานก็ทรงเรียกว่าธรรมกับวินัย ต่อมาเมื่อพระพุทธเจ้านิพพานแล้วได้มีการประชุมทำสังคายนา โดยครั้งที่ ๑ จึงเกิดขึ้นด้วยเหตุที่พระสุภัททะกล่าวจาบจ้วงพระธรรมวินัย หลังพุทธปรินิพพานเพียง ๗ วัน ทำให้พระมหากัสสปะ ดำริจัดสังคายนา และได้จัดทำขึ้นภายใน ๓ เดือนหลังจากพระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพาน ณ ถ้ำสัตตบรรณคูหา กรุงราชคฤห์

^๒ การสังคายนา หมายถึง การรวบรวมพระธรรมวินัยอันเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าให้อยู่ในหมวดหมู่เดียวกัน ชักซ้อมสวดพร้อมๆ กัน เพื่อตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์ของพระธรรมวินัยไว้ให้การสวดท่องจำหรือจารึกไว้สืบไป

^๓ ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๑๐๘/๑๓๙.

^๔ วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๕๘/๓๖.

^๕ ที.ม.(ไทย)๑๐/๑๔๑/๑๓๘ .

โดยพระมหากัสสปะเป็นประธาน พระเจ้าอชาตศัตรูเป็นองค์อุปถัมภ์ พระอานนท์เป็นผู้ให้คำตอบเกี่ยวกับพระสูตรปิฎก และพระอุบาลีเป็นผู้ให้คำตอบเกี่ยวกับพระวินัยปิฎกและพระอภิธรรมปิฎก มีพระอรหันต์เข้าร่วมในการสังคายนา ๕๐๐ รูป กระทำ ๗ เดือนจึงแล้วเสร็จ^๖ การทำสังคายนาครั้งที่ ๒ และครั้งที่ ๓ ในพ.ศ. ๑๐๐ และ ๒๓๕ สาเหตุจากการปฏิบัติที่แตกต่างจากพระวินัยของภิกษุวัชชีบุตร และ จากการถูกเบียดเบียนมาปลอมบวชของพวกเดียรีถัยตามลำดับ การสังคายนาครั้งหลังนี้ กระทำที่โอศการาม กรุงปาฏลิบุตร โดยมีพระโมคคัลลีสบุตรตีสเถระ เป็นประธาน มีพระสงฆ์มาประชุมกัน ๑๐๐๐ รูป ดำเนินการเป็นเวลา ๙ เดือน จึงเสร็จโดยมีพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นองค์อุปถัมภ์ หลังการทำสังคายนาครั้งนี้ได้มีการส่งพระธรรมทูตไปประกาศพระศาสนา รวม ๘ สาย

การสังคายนาพระธรรมวินัย ครั้งที่ ๑ ถึงครั้งที่ ๔ เป็นไปในรูปแบบ มุขปาฐะ และในรูปแบบของพระไตรปิฎกลายลักษณ์อักษร ก็ได้ปรากฏขึ้นที่ลังกาใน พ.ศ. ๔๓๓^๗ เป็นการจารึกภาษาบาลีลงใบลานเป็นครั้งแรก เพื่อรักษาพระธรรมวินัยให้ถูกต้องมั่นคง เนื่องจากการท่องจำแบบมุขปาฐะต่อเนื่องกันอาจผิดพลาดได้จากความจำเสื่อมถอยของผู้บวช

การที่ผู้วิจัยนำเรื่องการทำสังคายนาที่เริ่มที่อินเดีย เผยแพร่ต่อไปยังลังกาเป็นการชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของพุทธศาสนา ได้มีการจัดทำพระไตรปิฎกลายลักษณ์อักษรบนใบลานเป็นครั้งแรกที่ลังกา และในครั้งที่ ๖ ของการทำสังคายนาพระไตรปิฎกโดยพระพุทธโฆสเถระ ชาวอินเดียเดินทางมาลังกา เพื่อแปลและเรียบเรียงอรรถกถาจากภาษาสิงหลเป็นภาษาบาลี ทั้งนี้คัมภีร์อรรถกถาภาษาบาลีดั้งเดิมได้สูญหายจากอินเดีย เหลือเพียงอรรถกถาจากภาษาสิงหล ซึ่งพระมหินทะเถระได้นำมาเผยแพร่ในลังกา ตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช (พ.ศ. ๒๓๖) ดังนั้นคัมภีร์อรรถกถาภาษาบาลีที่มีในปัจจุบันจึงเป็นผลงานการแปลของท่านพระพุทธโฆสเถระ^๘ นอกจากนี้ท่านได้เป็นผู้แต่งคัมภีร์ปรมัตถโชติกา (อรรถกถาขุททกปาฐะ), คัมภีร์ธัมมปัทมกถา (อรรถกถาขุททกนิกายธัมมบท) และสมุทฺถกถา (อรรถกถาขุททกนิกาย) ซึ่งแสดงถึงการพัฒนาการการสวดมนต์ตามคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ในราว พ.ศ. ๙๗๒ – ๑๐๐๐ กล่าวคือ

^๖ สุชีพ ปุญญานุภาพ, “ความรู้เรื่องพระไตรปิฎก ความเป็นมาแห่งพระไตรปิฎกฝ่ายเถรวาท”, <http://mahamakuta.inet.co.th/tipitaka/tipitaka4/tipi~๒๔๑.htm>, วันที่ ๑๕ กันยายน ๒๕๕๒.

^๗ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), อานุภาพพระปริตร, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๒.

^๘ เทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, สมเด็จพระ, “ทศบาตรมีในพุทธศาสนาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต, (ภาควิชาตะวันออก บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๒๔, บทคัดย่อ.

ก. คัมภีร์ปรมัตถโชติกา (อรรถกถาขุททกปาฐะ)

คัมภีร์ปรมัตถโชติกาในพระสูตรของคัมภีร์ขุททกปาฐะ มีตอนที่พรรณนารัตนสูตร^๙ ที่อธิบายถึงต้นกำเนิดของพิธีสวดมนต์ว่าพระพุทธองค์ทรงบัญชาให้พระอานนท์สวดรัตนสูตรไปตาม

ข. คัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถา (อรรถกถาขุททกนิกายธัมมบท)

คัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถา เป็นคัมภีร์ที่พรรณนาอธิบายความพระสูตรของคัมภีร์ขุททกนิกาย ก็เป็นหลักฐานอีกชิ้นหนึ่ง ที่กล่าวถึง พัฒนาการของพิธีสวดมนต์ โดยบันทึกไว้ว่าพระพุทธเจ้าทรงแสดงอุบายเพื่อป้องกันความตายอันยังไม่สมควรแก่อายุของบุตรของพราหมณ์คนหนึ่ง พระองค์ทรงวางอุบายให้พราหมณ์สร้างมณฑปตรงทางเข้าบ้าน ตั้งที่นั่งเล็กๆ ไว้ตรงกลางมณฑป จัดที่นั่ง ๘ หรือ ๑๖ ที่ไว้รอบๆ และนิมนต์ภิกษุมานั่งบนอาสนะเหล่านั้น และสวดพิธีสวดมนต์เป็นเวลาต่อเนื่องกัน ๗ วัน หลังจากที่ได้จัดเตรียมการทั้งหมดตามคำแนะนำของพระพุทธเจ้าแล้ว จะให้เด็กนั่งตรงกลางพระภิกษุนั่งรอบๆ เด็กและสวดพิธีสวดมนต์เป็นเวลา ๗ วัน ๗ คืน โดยไม่มีการหยุดพัก ในคืนที่ ๗ พระพุทธองค์ก็ทรงเข้าร่วมการสวดด้วย ยักษ์ชื่อว่าอวรุธกะ มาที่บ้านหวังจะจับเด็กไป ก็จะได้ไม่ได้โอกาส เพราะในขณะนั้น พระพุทธเจ้า และพระสาวกทั้งหลายกำลังทำพิธีสวดมนต์อยู่ จากนั้นยักษ์ก็จากไปด้วยความผิดหวัง เด็กจึงปลอดภัยมีชีวิตอยู่สุขสำราญยืนยาวนาน และได้ชื่อว่า “อายุวัฒนกุมาร”^{๑๐}

ในตำนานพระปริตรโดยกรมพระยาดำรงราชานุภาพได้เขียนไว้ว่า เรื่องอายุวัฒนกุมาร ตอนสหัสสก็จะฟังเป็นหลักฐานไม่ได้ ด้วยอัฐกถาธรรมบทนั้นแต่งต่อเมื่อพุทธกาลล่วงแล้วเกือบ ๑๐๐๐ ปี เป็นสมัยเมื่อมีประเพณีสวดพระปริตรเกิดขึ้นแล้ว พิเคราะห์ดูความที่อ้างไม่สมประเพณีในครั้งพุทธกาล^{๑๑}

ค. คัมภีร์สุมังคลวลลิตี (อรรถกถาทีฆนิกาย)

คัมภีร์สุมังคลวลลิตี เป็นคัมภีร์ที่พรรณนาบทอาฏานาฏิยสูตร^{๑๒} ที่มีรายละเอียดของพิธีสวดมนต์ ดังต่อไปนี้ “ข้อปฏิบัติเบื้องต้นในการทำพิธีสวดมนต์ อาฏานาฏิยสูตรไม่ควรนำมาสวดก่อน เมตตสูตร ฐัคคสูตรและรัตนสูตรเหล่านี้พึงนำมาสวดเป็นเวลา ๗ วัน หลังจากนั้นถ้าปีศาจปลอดภัยปล่อยผู้เคราะห์ร้ายแล้ว ก็เป็นการดีหากยังไม่ปล่อย จึงค่อยสวดอาฏานาฏิยสูตร

ในป่าช้า เพราะ อมนุษย์ อาจได้โอกาสทำร้ายได้ สถานที่สำหรับพิธีสวดมนต์ควรทำให้สะอาด อาสนะอันสะอาด ควรจัดเตรียมไว้ให้พระได้นั่ง เมื่อนำพระภิกษุออกมาจากวัดเพื่อ

^๙ พ.ธ.อ. (ไทย) ๖/๑๔๓-๑๔๔.

^{๑๐} พ.ธ.อ. (ไทย) ๗/๘๘/๑๑๕.

^{๑๑} กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานพระปริตร, หน้า ๑.

^{๑๒} ที.ม. (ไทย) ๓/๒๘๑/๑๖๑-๑๖๒.

สวดมนต์ ภิกษุผู้สวดมนต์ต้องตั้งเมตตาไว้ในใจ อันดับแรกอุบาสกอุบาสิกาพึงรับศีล ๕ แล้ว
พระสงฆ์พึงสวดมนต์

ดังนั้นจึงควรสวดอาณานาฎิสูตร นี่เป็นข้อปฏิบัติเบื้องต้นสำหรับอุบาสกอุบาสิกาอาสนะ
ทั้งหลายพึงได้รับการทำความสะอาด มาลัยดอกไม้เป็นต้น และพึงสวดพิธีสวดมนต์ นี่เป็นข้อปฏิบัติ
เบื้องต้นสำหรับภิกษุทั้งหลาย

คัมภีร์นี้แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการอย่างชัดเจนของพิธีสวดมนต์ ต่อจากพิธีกรรมที่ได้
อธิบายไว้ในเรื่องเมืองเวสาลีและทิวายุกุมาร ที่กล่าวว่ามีพิธีสวดมนต์ ๗ วัน อาณานาฎิสูตรจะถูก
สวดในฐานะเป็นที่พึงสุดท้าย

๒.๑.๑ ความหมายและอานุภาพของการสวดมนต์

ความหมายของการสวดมนต์ เป็นการนำพระธรรมคำสอน สาระ หรือแก่น หรือหลักของ
พระพุทธศาสนามาสวดซึ่งเป็นก่อให้เกิดสติปัญญา โดยคำสอนที่ปรากฏในบทสวดดังกล่าวนี้เป็น
การปฏิบัติเพื่อมุ่งหวังผลอันสูงสุดคือการดับทุกข์ของตนเอง ทั้งนี้ขึ้นกับความเข้าใจในเนื้อหา
คำสอนที่ซ่อนอยู่ในบทสวดนั้น

บทสวดมนต์ในความหมายของพระปริตร

ในพระไตรปิฎกโดยส่วนใหญ่เนื้อหาในบทพระปริตรกล่าวถึงคุณของพระรัตนตรัย
โดยเฉพาะคุณของพระพุทธเจ้าเป็นสำคัญ การสวดพระปริตรเป็นการเจริญภาวนาที่เรียกว่า
พุทธานุสติ ในคัมภีร์อุปทาน ขุททกนิกาย พระปฐมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสสรรเสริญการเจริญ
พุทธานุสติว่า

“ภาเวहि พุทธานุสสติ ภาวนานัน อนุตตรํ

อิมํ สตี ภาวยิตวา ปุริยัสสสิ มานสํ.”

เธอจงเจริญพุทธานุสติ อันเป็นภาวนาที่ล้ำเลิศในบรรดาภาวนาทั้งหลายเพราะเมื่อเจริญ
พุทธานุสติภาวนานี้แล้ว จักยังใจให้บริบูรณ์ได้^{๑๓}

ที่มาของคำว่าปริตร

คำว่า ปริตร มาจากศัพท์บาลีว่า ปริตต

ปริตต สร้างรูปศัพท์จาก ปริ + ตา ธาตุ

ปริ มีความหมายว่า รอบ

ตา ธาตุ มีความหมายว่า ป้องกัน คุ้มครอง รักษา เป็นที่พึง

^{๑๓} ขุ.อป. (ไทย) ๓๒/๓/๑๒.

ในคัมภีร์ สัททนีติปกรณ์ ธิรนาในประเทศพม่า และคัมภีร์ ปรีตตสังเขป ซึ่งสันนิษฐานว่า ธิรนาในประเทศไทยสมัยอยุธยา ได้อธิบายความหมายของศัพท์ ปรีตต ที่แปลว่า ป้องกัน คัมครอง รักษา เป็นที่ฟัง ตามรากศัพท์ที่มาจาก ตา ธาตุ นั้น ให้ชัดเจนยิ่งขึ้นว่า

ป้องกัน หมายความว่า ป้องกันซึ่งความทุกข์

คัมครอง หมายความว่า คัมครองให้พ้นภัยจากอันตราย อุปสรรค และความกลัว

รักษา หมายความว่า รักษาให้ถึงและมั่นคงในคุณงามความดี

เป็นที่ฟัง หมายความว่า เป็นที่ฟังให้ถึงพระนิพพานอันประเสริฐ^{๑๔}

ผลที่ได้จากการสวดพระปริตรเกิดจากอานุภาพแห่งสัจจาจา พระมหาพุทธานุภาพและ ภาย วาจา จิต ที่เป็นมหากุศลของผู้สวด ดังนั้นผู้หมั่นสวดพระปริตรโดยออกเสียงถูกต้องตาม พยัญชนะ เข้าใจอรรถะความหมาย มีจิตนอบน้อมในพระรัตนตรัย มีศรัทธาในคุณค่าความหมาย

คัมภีร์มิลินทปัญหา มัจจุปาสามุตติกปัญหา เป็นคัมภีร์ที่ท่านติปิฎกจูฬายเถระรวบรวม การปุจฉาวิสัชนาของท่านพระนาคเสนและพระเจ้ามิลินท์บันทึกไว้ เมื่อราว พ.ศ.๕๐๐ โดย พระเจ้ามิลินท์ได้ตรัสถามพระนาคเสนผู้เป็นอรหันต์ว่า

พระพุทเจ้าได้ตรัสสอนว่า

“สัตว์ทั้งหลายไม่อาจพ้นจากบ่วงแห่งมัจจุราชได้” แต่ก็ทรงมีพระพุทธรูปบรรหารตรัสว่า “บุคคลเจริญพระปริตรแล้วจะพ้นจากบ่วงแห่งมัจจุราชได้” ขอพระนาคเสนได้โปรดวิสัชนาความ แตกต่างแห่งความหมายของพระพุทธรูปดำรัสทั้งสองนี้เถิด

พระนาคเสนได้วิสัชนาตอบว่า

บุคคลจะสวดพระปริตรเพื่อป้องกันมิให้สิ้นอายุเลยไม่ได้ แต่การสวดพระปริตรสามารถ คอยกันพระยามัจจุราชให้ช้าอยู่เพื่อให้อายุยืนไปได้ แต่ว่าหากถึงการกำหนดสิ้นอายุแล้ว ถึงจะ พากเพียรจำเริญภาวนาอย่างไรก็คงไม่ได้ เปรียบปานดุจขานนาเมื่อต้นข้าวแก่จนสุกแล้ว ถึงจะ วิตน้ำเข้าในนาปิดขังเอาไว้สักเท่าใด ต้นข้าวนั้นจะเจริญดีก็หาไม่ได้ แต่ข้าวที่มีต้นอ่อน ครั้นได้นำ เลี้ยงต้นข้าวก็ชุ่มชื้นมีสีสนเขียวชอุ่มงาม อุปมานี้ฉันใด ก็เหมือนกับคนที่อายุสิ้นแล้ว จะให้กินยา และสวดพระปริตรเท่าใดก็ไม่สามารถมีอายุต่อไปได้ แต่มนุษย์ที่ยังมีอายุและวัยซึ่งยังจะจำเริญ ต่อไป เมื่อเจ็บไข้ ถ้าได้สวดพระปริตรและกินยา ก็หายคลายขึ้นจำเริญสืบต่อไปได้”

พระนาคเสนได้แสดงถึงคุณของพระปริตรด้วยการยกตัวอย่างซึ่งเป็นที่ประจักษ์และรับรู้ กันทั่วไป อาทิ โรคพยาธิและอันตรายทั้งหลายสามารถหายเสื่อมคลายได้ด้วยอำนาจคุณแห่งการ

^{๑๔} สุภาพรณ ณ บางช้าง, รศ. ดร., การสวดพระปริตรตามการสังคายนาสวดมนต์ในสมัย พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยคดีศึกษา, ๒๕๕๑), หน้า ๙.

สวดพระปริตร หรือคนที่ถูกอสรพิษขบกัด เมื่อสวดพระปริตรเป่าปัดกำจัดพิษให้เสื่อมหายก็สามารถรอดพ้นจากความตาย ได้ชีวิตกลับคืนมาโดยหาอันตรายมิได้ หรือผู้ใดปฏิบัติสวดพระปริตรอยู่ ถึงจะให้งูขบ งูก็ขบศีรษะไม่อาจอ้าปากขบกัดได้ ถึงโจรทั้งหลายเจียดเงื่อกระบองจะตีก็ตีไม่ลง ถึงจะไขว้างซบมันไปให้แทงก็แทงไม่ได้ ถึงไฟจะลุกเป็นเปลวอยู่ก็ดี ก็มีอาจไหม้ได้ ถึงคน

พระนาคนั้นได้กล่าวสรุปว่า พระปริตรแม้จะมีคุณและอำนาจเป็นอันมาก แต่เปรียบเสมือนโภชนาหาร บางที่ก็รักษาป้องกันอันตรายได้ บางที่ก็รักษาป้องกันอันตรายไม่ได้ พระปริตรช่วยป้องกันภัยไม่ได้ ด้วยเหตุ ๓ ประการ คือ

- ๑) มีกรรมที่มีกำลังแรงกล้าปิดกั้นไว้ (กัมมavarณ)
- ๒) เกิดกิเลสที่มีกำลังแรงกล้าปิดกั้นไว้ (กิเลสavarณ)
- ๓) ไม่เชื่อในคุณของพระปริตร(อัสททหนตา)^{๑๕}

ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การสวดมนต์ได้กลายเป็นพิธีกรรมทางศาสนาที่ประกอบขึ้นในช่วงเวลาที่วิกฤติ ที่ผู้มีความต้องการพ้นทุกข์ที่กำลังประสบเรื่องความตาย ความสงสัยในพุทธานุภาพ ผลของการสวดมนต์ อันเป็นผลกระทบต่อสังคมในฐานะที่เป็นความเชื่ออันมีประสิทธิภาพในการเสริมสร้างสันติภาพและการคุ้มครองให้มั่นคงทั้งแก่ตนเองและสังคมในสมัยนั้น

ความเชื่อเกี่ยวกับการสวดมนต์ที่กล่าวว่า เมื่อสัจจะได้ถูกประกาศออกมาอย่างจริงจังด้วยความซื่อตรงและบริสุทธิ์แล้ว อำนาจที่ฝังตัวอยู่อันนำมาซึ่งผลอันน่าปรารถนานั้นจะปรากฏออกมา ลักษณะความคิดเช่นนี้ไม่ใช่ทฤษฎีใหม่ที่ก่อกำเนิดขึ้นในพระพุทธศาสนา เพราะช่วงเวลานั้นยาวนานก่อนการเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนา ความเชื่อในเรื่องนี้ เป็นที่คุ้นเคยเป็นอย่างดีในอินเดียโบราณ โดยมีความเชื่อว่า สัจจะเป็นแหล่งกำเนิดและเป็นเครื่องมือของอำนาจอันยิ่งใหญ่ ดังที่ปรากฏในคัมภีร์อุปนิษद्ว่า

“ลูกไฟอันร้อนแรงไม่แผดเผาผู้บริสุทธิ์ เนื่องจากจิตใจอันทรงไว้ซึ่งความจริง ซึ่งได้ปกคลุมตัวของเขาไว้โดยสัจจะ ได้สยบลูกไฟอันร้อนแรงนั้นไว้ได้ เขาจึงไม่ถูกแผดเผาและถูกปลดปล่อยออกมาได้”^{๑๖}

ดังกล่าวนี้นี้ เป็นบางตัวอย่างของความเชื่อของชาวอินเดียโบราณที่มีต่อสัจจะ และพระพุทธศาสนาก็รับเอาความเชื่อต่ออำนาจของสัจจะอันนี้เข้ามาโดยเชื่อว่าสัจจะมีอำนาจ การยอมรับเช่นนี้สร้างฐานอันสำคัญให้แก่พิธีสวดมนต์^{๑๗}

^{๑๕} พระไตรปิฎกฉบับฉันทะสังคีติ พุ.๒๘ มลีนท(ไทย) มัจจุปาสามตติกปัญหา.

^{๑๖} Max Muller, The Upanishads, (SBE: Vol. I Oxford, ๑๘๗๙), p.๑๖.

^{๑๗} Lily De Silva, A Historical and religious Study of the Buddhist Ceremony for Peace and Prosperity in Sri Lanka, (Colombo: The Department of Government Printing, ๑๙๘๑), p. ๑๓.

ธัชคสูตร สังยุตตนิกาย สุตตันปิฎก^{๑๘} กล่าวถึงสงครามที่กล่าวขานกันสืบมาอย่างยาวนานระหว่างเวทากับอสูร เวดาทั้งหลายถูกแนะนำให้มองดูธงของผู้นำของพวกเขา เพื่อเอาชนะความหวาดกลัวและปลุกกำลังใจ พระสูตรนี้กล่าวเพิ่มเติมต่อไปอีกว่าการมุ่งไปยังคุณงามความดีของพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์เป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพมากในการกำจัดความกลัว นอกจากนี้ สูตรนี้ยังเป็นบ่อเกิดแห่งความหวังอันไม่เคยจางหายไปของบรรดาเวดาทั้งหลายและตัวผู้นำเองด้วย

รัตนสูตร^{๑๙} ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้สวดเพื่อรักษาเมืองเวสาลีจากภัย ๓ ประการ คือความแห้งแล้ง ทุพภิกขภัย และโรคระบาด ก็รวมเอาหลักธรรมเรื่องความเมตตาและสัจจะไว้เหมือนกัน ซึ่งสูตรนี้ได้ยกเอาคุณพิเศษของพระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์มากล่าวไว้ว่า เป็นสัจจะอันประเสริฐที่สุด ทำให้นามาสซึ่งพรอันประเสริฐด้วยอำนาจของพระรัตนตรัยส่วนมหามังคลสูตร ได้กล่าวถึงหลักธรรมสำหรับฆราวาส เพื่อการส่งเสริมวิถีชีวิตของชาวพุทธทั้งหลาย^{๒๐}

อนึ่ง มัจฉาชาดก^{๒๑} มีการบันทึกว่า พระโพธิสัตว์ถูกความทุกข์ยากของเหล่าญาติในช่วงที่อดอยากแสนสาหัสบีบคั้นอย่างรุนแรง จึงได้สวดอ้อนวอนต่อพระปชุนนีเทพแห่งฝน ท่านได้ประกาศสัจจะว่า ท่านไม่เคยกินหรือฆ่าสัตว์อันมีชีวิต แม้ว่าจะเกิดอยู่ท่ามกลางเหล่าผู้ที่เลี้ยงดูด้วยชีวิตของผู้อื่น ด้วยอำนาจของสัจจะนี้ ขอให้เทพปชุนนีโปรยหยาดฝนลงมา ด้วยคำสวดอ้อนวอนของท่าน จึงทำให้ฝนตกลงมา ทำให้หยุดความทุกข์ยากลำบากลงได้ ในทุกวันนี้การสวดอ้อนวอน

สูตรทั้งหลายเหล่านี้ ได้แสดงการกล่าวอ้างอิงสัจจะอย่างชัดเจนและเรียบง่ายโดยไม่ต้องใช้เครื่องมือทางพิธีกรรมร่วมด้วยเลย ต่อมาภายหลังการสวดได้พัฒนากลับกลายมาเป็นพิธีกรรมของการสวด ดังมีอุทาหรณ์ในสุปปารกชาดก ที่แสดงสัญลักษณ์ของการค่อยๆ เจริญเติบโตขึ้นของพิธีกรรมทั้งหลายว่า “ในท่ามกลางพายุ เรือที่พระโพธิสัตว์เดินทางไปด้วย เล่นเข้าสู่ภัยพิบัติอันรุนแรง เพื่อที่จะปิดเป่าอันตรายเฉพาะหน้าอันจะทำให้เรืออับปางลง พระโพธิสัตว์จึงได้ชำระกายให้บริสุทธิ์ด้วยการชะโลมน้ำหอมอาบ ใส่เสื้อผ้าใหม่และถือคนโทมีน้ำเต็มไว้ในมือทั้งสอง พร้อมกับประกาศหลักสัจจะว่า นับแต่ความจำได้ข้าพเจ้าระลึกได้ว่า ไม่เคยเปียดเบียนสิ่งมีชีวิตแม้สักอย่างหนึ่ง เมื่อข้าพเจ้าได้ไตร่ตรองอย่างรอบคอบแล้ว ด้วยอำนาจของสัจจะนี้ ขอให้เรือลำนี้จึงปลอดภัยด้วยเทอญ^{๒๒} ด้วยหลักสัจจะนั้นทำให้เรือพ้นอันตรายมาได้และเล่นไปได้อย่างปลอดภัย

^{๑๘} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔๙/๓๕๙.

^{๑๙} ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๑-๑๘/๙-๑๔.

^{๒๐} ขุ.ชา.เอกก. (ไทย) ๒๗/๑๕๕/๓๔๘.

^{๒๑} ขุ.ชา.เอกก. (ไทย) ๒๗/๗๕/๓๑.

^{๒๒} ขุ.ชา.เอกก. (ไทย) ๒๗/๑๐๘-๑๒๐/๒๕๑-๒๕๒.

ส่วนพระมหาพุทธานุภาพซึ่งเป็นผลจากการสวดพระปริตรนั้น ผู้วิจัยได้นำเนื้อหาอธิบายตามหลักวิทยาศาสตร์ทางจิตและฟิสิกส์ที่ควรพิจารณาคือ

พุทธานุภาพ หมายถึง อานุภาพของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ยังคงเหลืออยู่ในบรรยากาศในโลกนี้และเหลืออยู่รอบๆ ตัวเรา และพุทธานุภาพคือความเชื่อ (Faith) ของกลุ่มพุทธศาสนิกชน โดยเฉพาะเท่านั้น ตามหลักพุทธปรัชญา และถ้าใช้ข้อมูลทางฟิสิกส์ในเรื่องพุทธานุภาพของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นก็คือ

“สนามแม่เหล็กซึ่งเกิดจากพลังงานของจิตชั้นวิสุทธิจิตชั้นโลกียฉานและชั้นโลกุตระชั้นสูงสุดของพระองค์ ซึ่งเหลือค้างอยู่ในบรรยากาศในโลกใบนี้ ทั้งนี้เพราะคลื่นความร้อน ซึ่งเจือปนอยู่ในกระแสจิตของพระองค์ (Psychic Heat) ได้รักษาพลังงานเหล่านี้ให้คงอยู่ เหลืออยู่ตามเดิม และสามารถพิสูจน์วัดได้ด้วยคลื่นสมองของบุคคลซึ่งต้องการพิสูจน์ทดลองด้วยการน้อมจิตระลึกถึงพระองค์โดยการจัดกระบวนการของระบบจิตให้เกิดสมาธิเสียก่อน เมื่อคลื่นสมองของบุคคลนั้นไปสัมผัสกับพลังงานของจิตซึ่งเกิดจากอำนาจฝ่ายสูงหรือกุศลจิต (superior order) ซึ่งเหลือค้างอยู่ในสถานที่เหล่านั้น ผู้นั้นย่อมจะเกิดความรู้สึกทางอารมณ์เป็นสุขสงบ อิ่มเอมใจ” เช่นเดียวกัน^{๒๓}

โดยวิธีที่กล่าวมานี้ พิธีสวดมนต์ได้เป็นที่พึงทางใจเมื่อยามที่ผู้คนต้องเผชิญความทุกข์เพื่อหาทางพ้นทุกข์ โดยสาเหตุของความทุกข์เกิดจาก

๑. ความหวาดกลัว ต้องการกำลังใจ (ธัชคศสูตร)
๒. พุทธิภัย ความแห้งแล้ง โรคระบาด (รัตนสูตร)
๓. ขาดอาหารจากความแห้งแล้ง (มัจฉาชาดก)

ดังนั้นพิธีสวดมนต์ในพุทธศาสนาได้เป็นหลักในยามเกิดวิกฤติเพื่อหาทางพ้นจากความทุกข์ โดยวิธีการเริ่มค่อยๆ ให้มีการยอมรับเป็นการบรรเทาทุกข์ทางใจและอาศัยอยู่กับแนวคิดเรื่องการยืนยันความจริง หรือหลักสัจจะ โดยการชำระร่างกายด้วยการอาบน้ำหอม ใส่เสื้อผ้าชุดใหม่ และขันใส่น้ำถือเป็นชุดใหม่ที่เป็นส่วนของพิธีกรรม ทั้งหมดถือเป็นข้อปฏิบัติในพิธีชำระกายให้บริสุทธิ์เบื้องต้น ความเชื่อในอำนาจของเมตตาสัจจะ และพุทธานุภาพก็ได้สร้างพื้นฐานของพิธีสวดมนต์ขึ้นมา

เมื่อพิจารณาส่วนประกอบหลายส่วนของพิธีสวดมนต์ยุคต้นๆ แสดงให้เห็นว่าองค์ประกอบเหล่านั้นประกอบด้วยความสำคัญดังต่อไปนี้ คือ

- ๑) ศาสนา (คุณความดีของพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ดังปรากฏในรัตนสูตร)

^{๒๓} ชลอ อุทราชน, วิจัยพุทธปรัชญาเปรียบเทียบกับหลักวิทยาศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พิทยาอินเตอร์เนชั่นแนล, ๒๕๑๗), หน้า ๓๗.

๒) ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (เมตตาที่แผ่ไปถ้วนทั่ว ดังปรากฏในเมตตสูตร)

๓) ความเป็นผู้นำทางการเมือง (อิทธิพลของความเป็นผู้นำ ดังปรากฏในรัชคสูตร)

ทั้งสามความหมายแสดงให้เห็นว่า การสวดมนต์ช่วยในการบรรเทาทุกข์ทางใจและมุ่งหมายส่งเสริมความเจริญรุ่งเรืองทั้งระดับสังคมโดยรวมและบุคคล ซึ่งควรจะเน้นความสำคัญของแง่มุมสามประการนี้ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นมากสำหรับความสามัคคีและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน นอกจากนี้พิธีสวดมนต์ยังมีความเมตตาสังจิกิริยาและพุทธานุภาพอยู่ในตัวด้วย

๒.๑.๒ การสวดมนต์ในประเทศไทย

ในรัชสมัยของ พระเจ้าปรากรมพหุมหาราช ได้ครองลังกาทวีป พ.ศ. ๑๖๙๖ พระองค์ได้ทรงทำสังคายนาพระธรรมวินัยภาษาบาลีและพระพุทธศาสนาได้รุ่งเรืองขึ้น นานาประเทศคือพม่า มอญ ไทย และเขมร ต่างก็เข้ามาศึกษาพระธรรมวินัยที่ลังกาทวีป คือนิกลายลังกาวงศ์ พร้อมนำพระไตรปิฎกภาษาบาลีที่สังคายนาใหม่กลับประเทศตนด้วย ทั้งพระธรรมวินัย ข้อวัตรปฏิบัติการสวดมนต์ซึ่งขณะนั้นในประเทศไทยตรงกับสมัยสุโขทัย^{๒๔}

๑) การสวดมนต์ในสมัยสุโขทัย ดังปรากฏในศิลาจารึก หลักที่ ๑ ว่า “เมืองตะวันตก เมืองสุโขทัย มีอรัญญิก พ่อขุนรามคำแหงกระทำไอยทานแก่มหาเถรสังฆราชเรียนจบปิฎกไตร หลวกคู้ว่าปู่ครูในเมืองนี้ทุกคนลูกแต่เมืองศรีธรรมราช”^{๒๕} เป็นภิกษุที่สืบเชื้อสาย พระพุทธศาสนาเถรวาทมาจากลังกา ก่อนที่จะมีการเรียนการสอนหนังสือแต่ละครั้งนั้น ต้องทำพิธีสวดมนต์แสดงการนมัสการพระรัตนตรัยก่อนเสมอ ดังปรากฏในจารึกวัดตระพังนาค ที่มีเนื้อความแสดงการนมัสการพระรัตนตรัยด้วยการยกข้อความแสดงพุทธคุณซึ่งขึ้นต้นว่า “อิติปิโส ภควา...” แสดงธรรมคุณซึ่งขึ้นต้นว่า “สุวากขาโต ภควตา ธมโม...” และสังฆคุณซึ่งขึ้นต้นว่า “สุปฏิปันโน ภควโต สาวกสงฺโฆ...”^{๒๖}

อนึ่งพิธีสวดมนต์ยังเป็นธรรมเนียมประเพณีของชาวสุโขทัยที่พึงปฏิบัติกันทุกๆ วันพระ และวันสำคัญทางศาสนา ตัวอย่างเช่น พ่อขุนรามคำแหง ทรงโปรดให้ปลูกทำดงตาล และโปรดให้สร้างขดานหินตั้งไว้ ณ ตรงกลางดงตาลนั้น “วันเดือนดับเดือนโอกแปดวัน วันเดือนเต็มเดือนบ่าง

^{๒๔} กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานพระปริตร, หน้า ๑๐

^{๒๕} กรมศิลปากร, จารึกสมัยสุโขทัย, (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๒๗), หน้า ๑๓.

^{๒๖} กรมศิลปากร อ่างใน สุภาพรรณ ณ บางช้าง, วิวัฒนาการงานเขียนภาษาบาลีในประเทศไทย: จารึกตำนาน พงศาวดารสาส์น ประกาศ, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๑๘๓-๑๘๔.

แปดวัน ผูกปู้ครู เถร มหาเถร ขึ้นนั่งเหนือชานหินสูตรธรรมแก่อุบาสก”^{๒๗} จึงสันนิษฐานได้ว่า ในสมัยสุโขทัยนี้ ได้นำเอาคัมภีร์จตุภคณาจารย์จากลังกาที่เปลี่ยนแปลงเป็นบทสวด เจ็ดตำนาน และสิบ

“สูตรธรรม หมายถึง สวดปริตร ... ข้อความในศิลาจารึกนี้ จึงถือเป็นหลักฐานได้ว่า พ่อขุนรามคำแหงได้นิมนต์พระภิกษุสงฆ์มาสวดเจ็ดตำนานทุกๆ วันพระ”^{๒๘}

แม้ในการจัดงานฉลองการก่อพระเจดีย์ ปลุกต้นโพธิ์ และสร้างพระพุทธรูป ได้จัดให้มีการสวดธรรม ในจารึกแผ่นดีบุกวัดมหาธาตุ ก็ได้กล่าวถึงการทำบุญวันเกิด มีการ “ฟังพระสวดปกรณ์าภิธรรม” เป็นต้น^{๒๙}

ต่อมาสมัยพระมหาธรรมราชาลิไทย ซึ่งครองราชย์ระหว่าง พ.ศ.๑๘๙๐-๑๙๒๗ เป็นยุครุ่งโรจน์ของพระพุทธศาสนาเถรวาท ที่พระมหากษัตริย์ทรงเอาใจใส่ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและศึกษาพระไตรปิฎกอย่างจริงจัง จนมีผลงานเขียนที่สำคัญ คือ เถกมิกถา หรือ ไตรภูมิพระร่วงที่ทรงรวบรวมประมวลสาระจากคัมภีร์บาลีจำนวนกว่า ๓๐ คัมภีร์ ทั้งพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกาและคัมภีร์ปกรณ์วิเสส

ด้วยอิทธิพลของคัมภีร์เตกมิกถา ได้สร้างระบบความรู้แก่ชาวสุโขทัยยุคนั้นอย่างเป็นรูปธรรม เป็นการสร้างสื่อหรือศรัทธาบำเพ็ญบุญ โดยในงานเขียนจะกล่าวถึง นรก สวรรค์ บุญบาป ที่ชัดเจน ทำให้เกิดความกลัวต่อบาปที่มีผลให้เกิดในนรก สร้างแต่ความดีที่จะนำไปสู่สวรรค์ คนส่วนใหญ่จึงมุ่งสร้างความดีมุ่งสู่สวรรค์โดยการเจริญภาวนา เป็นพิธีกรรมที่เห็นได้ทั้งการสวดภาวนา รำลึกภาวนาและพิจารณาภาวนา ดังปรากฏในจารึกว่า “อันหนึ่ง ภาวนา เป็นต้นว่า สวดมนต์และสวดพระพุทธรูป และระลึกถึงคุณพ่อคุณแม่เจ้าไทท่านผู้พระคุณแก่ตนแล ภาวนา อนิจจังสังขารแล”^{๓๐}

แต่อย่างไรก็ตาม คติพระโพธิสัตว์และการบำเพ็ญบารมีที่มาจากอิทธิพลทางการเมืองของราชวงศ์ไศเลนทร์แห่งอาณาจักรศรีวิชัยที่แผ่ขยายอำนาจเข้ามาตั้งแต่ก่อนสุโขทัย ยังเป็นที่นิยม

“ในปีมะแม มหาศักราชได้ ๑๓๐๑ ปี จุลศักราชได้ ๗๔๑ ปี เดือน ๑๑ แรม ๒ ค่ำ **หน**
ขอมวันพุทธ **หน**ไทวันเบิกสัน อันดีหนักหนา ...ป้านางคำมีใจศรัทธาหนักหนายศศาสนาในพระเป็นเจ้า ทั้งภิกษุสงฆ์ทรงจันทน์แห่งท่านชื่อเถรธรรมวิสาร์...สักวัน แล้วจึงหาพระภิกษุสงฆ์เถรานุเถรทั้ง

^{๒๗} กรมศิลปากร, จารึกสมัยสุโขทัย, หน้า ๑๗.

^{๒๘} ร.ต.ท. แสง มนวิฑูร, ความเป็นบัณฑิตของ ศาสตราจารย์ ร.ต.ท. แสง มนวิฑูร เบริญญ และพระภิกษุสงฆ์สมัยสุโขทัยสวดเจ็ดตำนานหรือไม่, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดศิวิพร, ๒๕๑๗), หน้า ๓๕.

^{๒๙} กรมศิลปากร, จารึกสมัยสุโขทัย, หน้า ๑๐๕.

^{๓๐} พญาลิไทย, ไตรภูมิภคหรือไตรภูมิพระร่วง, (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๒๖), หน้า ๔๒.

เมืองหน้าคนมาไหววันหนึ่ง ในอาวาสองค์จ้งหันฉลองโอยทานไตรจีวรและองค์บริวารถ้วนสรรพ
 สดับพระธรรมทั้งทศชาติอันไพเราะหนักหนา หา...พาหุพัฒนไตรสังข์พัลลว”^{๓๑}

การสวดทศชาติครั้งนี้ รองศาสตราจารย์สุภาพรรณ ณ บางช้าง วิเคราะห์ไว้ว่า “เป็นงาน
 บุญใหญ่ มุ่งถวายจ้งหัน คือ ภัตตาหารแด่พระภิกษุสงฆ์จำนวนมาก หลังการถวายภัตตาหาร
 พระภิกษุสงฆ์ฉันเรียบร้อยแล้ว ในช่วงบ่ายเป็นการ “สดับพระธรรมทั้งทศชาติ” ในจารีกระบุว่า
 “พระธรรมทั้งทศชาตินั้น ไพเราะหนักหนา ประกอบกับมีพาหุพัฒนไตรสังข์และพัลลว คือพลุ ทำให้
 เข้าใจว่า จะมีการแสดงธรรมเทศนาก่อน แล้วจึงมีการสวดทศชาติ หรือมีการเทศน์และการสวด
 ประสานกันเป็นเรื่องๆ ไปจนครบ ๑๐ เรื่อง แต่ละเรื่องน่าจะเทศน์และสวดแสดงเฉพาะสาระที่เป็น
 แก่นสารหรือหัวใจของเรื่อง”^{๓๒} ให้แก่ประชาชน แม้บางครั้งกษัตริย์เจ้าแผ่นดินจะเป็นผู้สอนธรรม
 เอง แต่พระองค์ก็ทรงเป็นผู้เล่าเรียนคัมภีร์มาอย่างคร่ำเคร่งเหมือนกัน แล้วจึงถ่ายทอดออกมา ดัง
 ปรากฏเป็นงานเขียนเรื่อง “ไตรภูมิพระร่วง” เป็นต้น แต่ด้วยอำนาจของพระพุทธศาสนาหายาน
 ที่มีอิทธิพลในด้านการปกครองว่าด้วย เรื่อง “ผู้นำต้องมีบารมีสูง เป็นที่เคารพของประชาชน” ทำให้
 เกิดพิธีสวดมนต์ที่ส่งเสริมอำนาจกษัตริย์ ได้แก่ การสวดทศชาติ ที่แสดงคุณธรรมหรือการบำเพ็ญ
 บารมีของพระโพธิสัตว์ แต่อย่างไรก็ตาม ยังเป็นการสวดธรรมที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกอยู่นั่นเอง

๒) การสวดมนต์สมัยอยุธยา สมัยอยุธยา เริ่มแต่รัชสมัยของพระรามาธิบดีที่ ๑
 พ.ศ. ๑๘๙๓ พระองค์ทรงนำคติความเชื่อตลอดจนแนวปฏิบัติด้านพิธีกรรมในศาสนาพราหมณ์เข้า
 มาสู่อยุธยามากมาย ดังปรากฏหลักฐานในลิลิตโองการแช่งน้ำ ซึ่งเป็นคำอ่านในพระราชพิธีถือน้ำ
 พิพัฒน์สัตยา^{๓๓} และในคำให้การชาวกรุงเก่า ก็ได้บันทึกไว้ว่า พระรามาธิบดีที่ ๑ ทรงโปรดฯ ให้
 เชิญคณะพราหมณ์จากพารณสีมาประกอบพระราชพิธีราชาภิเษก^{๓๔} ต่อแต่นั้นพิธีกรรมได้ปรากฏ
 การผสมผสานคติความเชื่อและแบบแผนประเพณีระหว่างพระพุทธศาสนากับศาสนาพราหมณ์เข้า
 ด้วยกันสืบเนื่องมาตลอดสมัยอยุธยา

คติความเชื่อเรื่องบุญฤทธิวิทยาคมในสมัยอยุธยามีผลทำให้ระบบความรู้ความคิดความ
 เชื่อที่มีพื้นฐานมาจากพุทธธรรม เกิดสอดคล้องกับความคิดความเชื่ออิทธิปาฏิหาริย์มากขึ้นด้านพิธี

^{๓๑} กรมศิลปากร, จารึกในประเทศไทย เล่ม ๓ อักษรขอม พุทธศตวรรษที่ ๕-๑๖, (กรุงเทพมหานคร:
 กรมศิลปากร, ๒๕๒๙), หน้า ๓๑๓.

^{๓๒} สุภาพรรณ ณ บางช้าง, วรรณกรรมงานเขียนภาษาบาลีในประเทศไทย: จารึกตำนาน พงศาวดาร
 สาส์น ประกาศ, หน้า ๒๐๗.

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓.

^{๓๔} คำให้การชาวกรุงเก่า คำให้การขุนหลวงหาวัด และพระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐ
 อักษรนิติ, (นครหลวงกรุงธนบุรี: คลังวิทยา, ๒๕๑๕), หน้า ๖๐.

สวดมนต์ถูกนำมาใช้ในเชิงอำนาจพลังศักดิ์สิทธิ์ เช่น ในคำให้การชาวกรุงเก่าเล่าว่า สมัยพระมหาธรรมราชาได้เกิดปัญหาความแห้งแล้ง พระองค์โปรดให้นิมนต์อาจารย์อริยวาสีรียงค์มหายาคูหา กับ พระอาจารย์คามวาสีพระพิมลธรรม มาสวดมนต์ช่วยแก้ปัญหาด้วยวิธีการดังนี้ คือ

“...พระอาจารย์ทั้งสองก็ไม่กลับไปยังพระอารามอาศัยอยู่ในพระราชวังตั้งบริกรรมทาง อาโปกสิณ และเจริญพระพุทธรณ์ขอฝนด้วยอำนาจสมาธิและพระพุทธรณ์ของพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าทั้งสองนั้น พอถึงกำหนดวันสัตตยา ก็เกิดมหาเมฆตั้งขึ้นทั้ง ๘ ทิศ ฝนตกลงเป็นอันมาก แต่นั้นมา ถ้าเกิดความไข้ขึ้นชุกชุมในบ้านเมืองแล้ว พระเจ้ามหาธรรมราชา ก็ให้นิมนต์พระภิกษุสงฆ์เข้ามาเจริญพระพุทธรณ์ มีสัตตปริตรและภาณวาร เป็นต้น ในที่ประชุมพระราชวงศานุวงศ์และข้าราชการทั้งปวงและให้ยิงปืนอาภูนามหามงคล”^{๓๕}

อนึ่ง ในสมัยอยุธยา นอกจากการสวดเพื่อป้องกันภัยอันตรายดังกล่าวแล้ว ยังมีมาสวดเพื่อสอนธรรม ดังปรากฏพิธีสวดมนต์ที่ รศ. ดร.สุภาพรรณ ณ บางช้าง^{๓๖} สรุปดังนี้

๑) การสวดอ่านกลอนสวด โดยได้นำเรื่องจากพระสูตรในพระไตรปิฎกมหาชาติ พระมาลัยชาดกต่าง ๆ และนิทานธรรมที่แต่งขึ้นใหม่เพื่อเป็นเรื่องสอนใจ เช่น เรื่องจากพระสูตร ได้แก่ เรื่องศิริมานนท์ เรื่องจากตำนานพระพุทธรูปศาสนา ได้แก่ เรื่องพระพุทธรูปเจ้า ๕ พระองค์ เรื่องจากชาดก ได้แก่ เรื่อง พระมโหสถ พระเทมีย์ เรื่องนิทานท้องถิ่น ได้แก่ เรื่อง ศรีธัญไชย ปลาบู่ทอง

๒) การสวดโถ้วอิหารราย เกิดจากการที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้โปรดให้นักปราชญ์ราชบัณฑิตแต่งมหาชาติคำหลวงขึ้นสำหรับใช้ศฤงคารสวด จึงเกิดประเพณีการซ้อมสวดมหาชาติคำหลวงหลายสำรับ แล้วเลือกสำรับที่ดีเด่นไปสวดถวายพระเจ้าอยู่หัว สำหรับบำเพ็ญพระราชกุศลในเวลานักขัตฤกษ์ เช่น วันเข้าพรรษา เป็นต้น

๓) การสวดพระมาลัย เดิมสวดในงานมงคล คือ งานแต่งงาน ที่เรียกว่า มาลัยกล่อมหอ และสวดในงานอวมงคล คือ งานศพ จุดมุ่งหมายในการสวดพระมาลัยเพื่อสั่งสอนให้รู้จักบาปบุญคุณโทษ

ดังนั้นพิธีสวดมนต์ในสมัยอยุธยา มีการผสมผสานด้านคติความเชื่อและการปฏิบัติระหว่างศาสนาพราหมณ์กับพระพุทธศาสนาด้วยกัน ซึ่งเป็นไปด้วยอำนาจของสถานการณ์บ้านเมืองที่มีสงครามอยู่บ่อยครั้ง ศาสนาพราหมณ์ส่งเสริมอำนาจบารมีของกษัตริย์ให้ดูน่าเกรงขาม ควรเคารพยกย่อง ปรากฏในรูปของพิธีกรรม เช่น การประกอบพระราชพิธีราชาภิเษก และ

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕๓-๑๕๕.

^{๓๖} สุภาพรรณ ณ บางช้าง, พุทธธรรมที่เป็นรากฐานสังคมไทย ก่อนสมัยสุโขทัยถึงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง, หน้า ๒๐๒-๒๑๕.

พระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา ส่วนพระพุทธรูป ปรางค์ในรูปของการปลุกเสกมนต์คาถา นำเอาพุทธมนต์ในพระไตรปิฎกมาสวดเพื่อปลุกใจและสร้างความกล้าหาญในการสู้รบในสงคราม ดังที่พระอาจารย์ธรรมโชติ วัดเขานางบวช ลงเลขยันต์คาถาให้แก่ชาวบ้านบางระจัน^{๓๗} เป็นต้น

๓) การสวดมนต์สมัยธนบุรี ในรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ซึ่งพระองค์ท่านเคยบวชเป็นพระในพระพุทธศาสนามาก่อน มีความรอบรู้แตกฉานในพระศาสนา ประพฤติปฏิบัติเคร่งครัดในด้านศาสนธรรม เนื่องจากบ้านเมืองได้ตกอยู่ภายใต้การยึดครองของพม่าเข้าศึกอยู่ระยะหนึ่ง เมื่อพระองค์กู้ชาติขึ้นมาแล้ว ทรงเริ่มทำงานที่เกี่ยวกับศาสนาหลายประการ

อย่างไรก็ตาม ความทุกข์ที่เกิดจากการสูญเสียขวัญจากเหตุการณ์เสียกรุงศรีอยุธยาและความคุ้นเคยในคติความเชื่อทางด้านเวทมนต์คาถา ประกอบกับยังยึดมั่นในความเชื่อเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติ ลัทธินับถือผีสงเทวดา ไสยศาสตร์มีอยู่ในจิตใจของคนไทยทุกระดับสมเด็จพระเจ้าตากสิน จึงให้ความสำคัญในเรื่องนี้ ตัวอย่างเช่น ใน พ.ศ.๒๓๑๒ เมื่อกองทัพเรือเผชิญพายุคลื่นลมหนัก ทรงโปรดฯ ให้ปลุกศาลเพียงตาขึ้น พระราชทานเครื่องกระยาสังเวยบวงสรวงเทพารักษ์ผู้พิทักษ์มหาสมุทร โดย “ตั้งสัตยาธิษฐาน เอาคุณพระศรีรัตนตรัยเป็นที่ตั้งกับทั้งพระบารมีซึ่งทรงบำเพ็ญมาแต่ชาติก่อนและในปัจจุบันของดลบันดาลให้คลื่นสงบ” และในคราวที่เกิดน้ำก้นดาร์ที่ตำบลกลุ่มเหลือง ก็ทรงโปรดฯ “ให้ปลุกศาลเพียงตาตั้งเครื่องพลีกรรมบวงสรวงเทวดาบนเขาปรากฏฝนตกตามสัตยาธิษฐาน”^{๓๘}

กระนั้นก็ตาม หลักฐานในพระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ได้กล่าวถึงการรวบรวมคัมภีร์พระไตรปิฎกจากที่ต่างๆ เช่นจากนครศรีธรรมราช และหัวเมืองเหนือ เป็นต้น การรวบรวมคัมภีร์ครั้งนี้ สันนิษฐานได้ว่า ได้นำเอาบทสวดมนต์จากนครศรีธรรมราชมาให้พระภิกษุในกรุงธนบุรีได้สวดในพิธีกรรมต่างๆ อีกด้วย ดังปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงธนบุรีว่า “...ได้บำเพ็ญทศบุญ กิริยาวัตรกุศลต่างๆ ฝ่ายสมณะก็รับจัดปัจจัยทานอันเป็นสุขบริโภคนำบำเพ็ญกิจสมณธรรมตามสมณกิจ”^{๓๙}

^{๓๗} พระโสภณคณาภรณ์, ประวัติศาสตร์พุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๔๑๗.

^{๓๘} หม่อมเจ้านายเหตุกรุงธนบุรี จ.ศ.๑๑๘๓ เลขที่ ๑๖ , อ้างใน สายชล วรรณรัตน์, “พุทธศาสนากับแนวคิดทางการเมืองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (พ.ศ. ๒๓๒๕-๒๓๕๒)”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต, (ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๒๔, หน้า ๖๙.

^{๓๙} พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม), (พระนคร: โรงพิมพ์德利เมล์, ๒๔๘๐), หน้า ๓๒-

สรุปได้ว่า พิธีสวดมนต์ในสมัยกรุงธนบุรี ยังสอดคล้องกับคติความเชื่อเรื่องเวทมนต์คาถา เรื่องไสยเวทย์ ตามอำนาจของพราหมณ์ และพุทธตันตระ ลักษณะคติความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติและบุญฤทธิ์วิyakม พระภิกษุสงฆ์ยังได้มีบทบาทเป็นผู้กระทำพิธีกรรมที่เนื่องด้วยคตินี้ อยู่ บ้างก็เป็นไปในทางหลอกลวงทำให้ประชาชนหลงใหลว่าเป็นผู้มีบุญฤทธิ์

๓) การสวดมนต์ในสมัยรัตนโกสินทร์ (ช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๓-ปัจจุบัน) ในสมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์นี้ ยังสืบทอดระบบคติความเชื่อดั้งเดิมที่มีมาตามบริบทของสังคมไทย เช่น คติพระโพธิสัตว์ คติบาร์มี คติพระศรีอริยเมตไตรยเป็นต้น^{๔๐} ประชาชน ทั่วไปยังมีคติความเชื่อในเรื่องพิธีสวดมนต์ของพระพุทธศาสนาปะปนกับบุญฤทธิ์วิyakม

อนึ่ง พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงปรับคติความเชื่อทางพุทธศาสนาของประชาชนให้มีสาระและแสดงออกถูกต้องตามหลักพุทธธรรมยิ่งขึ้น โดยคติความเชื่อเรื่องการฟังธรรม ให้พระสงฆ์แสดงธรรมให้ถูกต้องตามบาลีและอรรถกถา เช่น พุทธถึงอนิสงส์การฟังมหาชาติ เป็นปัจจัยให้ได้พบพระศรีอริยเมตไตรย และคติความเชื่อเรื่องการนับถือผีและเทวดา มีการยอมรับและส่งเสริมคติความเชื่อนี้ ดังกำหนดว่า

“การกุศลสิ่งใดๆ จงอุทิศส่วนกุศลให้แก่ภูมิอารักขเทวดาทั้งปวง ให้อนุโมทนาส่วนกุศลก็ชื่อชมช่วยอภิบาลรักษา จะได้เป็นพยานบอกบาบุญชัยแก่ท้าวจัดโลกขบาล อันเทียมมาเอาบาบุญชายนั้น” กระนั้นทรงเน้นมิให้นับถือเกินไปจากพระรัตนตรัย ดังที่ว่า “ถวายเป็นสิ่งอันสมควรแก่เทพารักษ์แต่อย่านับถือยิ่งกว่าพระไตรสรณาคม”^{๔๑}

ต่อมา สมัยรัชกาลที่ ๒ ได้มีการสังคายนาสวดมนต์คือโปรดให้แปลพระปริตรทั้งหลายออกเป็นภาษาไทย^{๔๒} เพื่อเป็นการบำเพ็ญกุศล เนื่องจากการเกิดอหิวาตกโรคระบาดครั้งใหญ่มีผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมากกว่าสามหมื่นคน ใน พ.ศ. ๒๓๖๓

การปริวรรตพระพุทธรูปต่างๆ จากภาษาขอมเป็นอักษรไทย ตรวจชำระให้ถูกต้องแปลเป็นภาษาไทยแล้วจึงนำมาสวดสาธยาย ถือเป็นกระบวนการลักษณะของการทำสังคายนาพระธรรมวินัยในประวัติของพระพุทธศาสนา ดังนั้นการทำสังคายนาที่มีพระราชดำริให้ทำขึ้น ก่อให้เกิดผลดีคือ

^{๔๐} สุภาพรณ ญ บางช้าง, พุทธธรรมที่เป็นรากฐานสังคมไทย ก่อนสมัยสุโขทัยถึงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง, หน้า ๘๔.

^{๔๑} พระยาธรรมปรีชา, ไตรภูมิโลกวินิจฉยถา ฉบับที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: องค์การคุรุสภา, ๒๕๒๑), หน้า ๖๙.

^{๔๒} กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๕), หน้า ๘๗.

ประการแรก เป็นครั้งแรกที่ได้มีการแปลพระพุทธรูปมนต์ ได้แก่พระสูตรและบทสวดที่ใช้สวดหรือสาธยายในโอกาสต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา บทสวดที่เป็นคำสอนให้พิจารณาความจริงของชีวิตเพื่อให้เกิดสติใจอันนำไปสู่ความไม่ประมาท ซึ่งคำสอนที่เป็นหลักสำคัญในพระศาสนาเป็นภาษาไทย การรู้ความหมายบทสวดย่อมได้ประโยชน์จากการฟังบทสวดมนต์นั้นๆ ยิ่งขึ้น อีกทั้งเป็นประโยชน์ต่อการสืบทอดพระพุทธศาสนา

ประการที่สอง ก่อให้เกิดประเพณีสวดมนต์แปลขึ้นเป็นครั้งแรก สวดทั้งคำบาลีและคำแปลเป็นภาษาไทย วัฒนธรรมการสวดมนต์แปลได้มีการพัฒนาการสืบทอดมาจนเป็นธรรมเนียมนิยมปฏิบัติต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน^{๔๓}

ในสมัยรัชกาลที่ ๓ เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร ใน พ.ศ.๒๓๕๙ มีพระชันษา ๑๓ ปี ได้ทรงผนวชเป็นสามเณร และเมื่อพระชันษาคืบ ๒๑ ปี ก็ได้บวชเป็นพระภิกษุตามประเพณี ทรงมุ่งศึกษาพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง ทรงศึกษาภาษาบาลี พระไตรปิฎกพร้อมทั้งหนังสืออื่นที่เกี่ยวข้องอย่างแตกฉานเชี่ยวชาญ ต่อมาได้ทรงตั้งคณะสงฆ์ภิกษุใหม่ คือ ธรรมยุติกนิกาย ทรงดัดแปลงพิธีสวดมนต์หลายอย่าง เช่น การสวดมนต์อย่างรามัญในพระราชวัง ดังที่พระองค์ได้ทรงแสดงพระราชอาชญา ที่ปรากฏในชุมนุมพระบรมราชาธิบายในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาค ๒ หมวดยาตราประเพณีไทยไว้ว่า

“ในพระราชานิเวศน์เวียงวังของพระเจ้าแผ่นดินสยาม ตามแบบแผนบุรพประเพณีสืบมา พระสงฆ์รามัญได้สวดพระปริตรตามแบบอย่างข้างรามัญถวายน้ำพระพุทธมนตร์เป็นน้ำสำหรับสรงพระพักตร์ แลน้ำสรงพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน และประพรมเป็นทักษิณาวรรตรอบขอบในจังหวัดพระราชมณเฑียรนี้ทุกวัน เป็นการพระราชพิธีมีสำหรับบรมราชตระกูลสืบมาแต่โบราณ พระสงฆ์อื่นๆ แม้จะมีถือนันดรยศปรากฏด้วยเกียรติคุณ คือเรียนรู้พระคัมภีร์ที่เป็นพระราชอาชญา หรือที่เป็นอาจารย์บอกภาวนาวิธ หรือพระสงฆ์ที่รู้ประกอบวิทยาคมมนตร์เป็นที่นับถือของคนเป็นอันมากก็ดี ก็ไม่มีพระราชบัญญัติที่จะได้รับวาระผลัดเปลี่ยนมาสวดพระปริตรถวายน้ำพระพุทธมนตร์เลย”^{๔๔}

การทำนํามนต์ จึงเป็นส่วนหนึ่งในการสวดมนต์ ที่เกิดเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีว่าเมื่อมีพิธีสวดมนต์เมื่อใด ให้ตั้งบาตรหรือหม้อใส่น้ำมีเทียนติดไว้ และผูกด้วยสายสิญจน์โยงยาวมาให้

^{๔๓} สุภาพรรณ ณ บางช้าง, การสวดพระปริตรตามการสังคายนาสวดมนต์ในสมัยสมเด็จพระพุทธเลิศหล้าฯ, หน้า ๑๗-๑๙.

^{๔๔} พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, ชุมนุมพระบรมราชาธิบายในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาค ๒ หมวดยาตราประเพณีไทย, (พระนคร: โรงพิมพ์ไทย, ๒๔๗๓), หน้า ๓๒-๓๕.

พระภิกษุสงฆ์ถือในขณะสวด และเมื่อสวดจบบทสุดท้าย ก็เอาเทียนจุ่มน้ำที่ในบาตรดับไฟ นอกจากนี้พระองค์ยังได้ทรงพระนิพนธ์หนังสือสวดมนต์ฉบับหลวง มีทั้งหมด ๑๓ หัวข้อ คือ

- ๑) นโมการอัฐกถา (นโม ๘ บท)
- ๒) รัตนัตถ์ยัปภาวาทิยาจนคาถา (คาถาน้อมรำลึกถึงพระรัตนตรัย)
- ๓) บททำวัตรเช้า
- ๔) บททำวัตรเย็น
- ๕) สรณคมนานุสรณคาถา (คาถาระลึกถึงพระไตรสรณคมน์)
- ๖) โมกขุปายคาถา (คาถาว่าด้วยอุบายแห่งการหลุดพ้น)
- ๗) ตีรตนูปปณามคาถา (คาถาสรรเสริญพระรัตนตรัย)
- ๘) ปัตติทานคาถา (ว่าด้วยการให้ส่วนบุญ สวดว่า “ยา เทวดา สนฺติ วิหารวาสินี”)
- ๙) โอวาทปาฏิโมกขาทิปาฐะ (บทสวดพระสูตรมีโอวาทปาฏิโมกข์)
- ๑๐) ปักษคณนาวิธานคาถา (คาถาว่าด้วยการกำหนดปักษคณนา)
- ๑๑) แตติทานคาถา (คาถาว่าด้วยการให้ส่วนบุญ สวดว่า “บุญญสฺสิทานิ กตสฺสาเปฯ”)
- ๑๒) สวดประกาศอุโบสถ
- ๑๓) อาราธนาพระธรรม

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๑๑–๒๔๕๓) พระสงฆ์เถรานุเถระได้นำพิธีสวดมนต์มาสวดเพื่อเป็นการถวายชัยมงคลแก่พระองค์ เมื่อครั้งเสด็จกลับจากยุโรป และครั้งพระองค์พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้า เสด็จออกวัดพระศรีรัตนศาสดารามการสวดคาถาถวายชัยมงคลทั้ง ๒ นี้ เป็นการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันกษัตริย์กับสถาบันพระสงฆ์ในเวลานั้นและแสดงความกตัญญูตเวทีในองค์^{๔๕} ภายหลังพิธีสวดมนต์ที่อยู่ในหนังสือสวดมนต์ฉบับหลวง ได้ถูกแต่งเพิ่มขึ้นอีกหลายครั้ง คือ

- ๑) สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้พระนิพนธ์ ๒ คาถา คือ มนการสิทธิคาถา คาถาว่าด้วยการสำเร็จแห่งการทำมานอบน้อม เริ่มต้นสวดว่า “โย จักขุมมา” เป็นต้น และพุทธมังคลคาถา คาถาว่าด้วยพุทธมงคล
- ๒) สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฉิม) วัดโมลีโลกยาราม ได้นิพนธ์ ๑ คาถา คือ สุขายาจนคาถา คาถาว่าด้วยการขอความสุข

^{๔๕} พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชกรณียานุสรณ์ ตอนว่าด้วยพระราชพิธีศรีสังฆปานกาล, (พระนคร: โรงพิมพ์ไทย, ๒๔๖๘), หน้า ๔๕.

๓) สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสสเทว) วัดราชประดิษฐ์ ทรงนิพนธ์ ๑ คาถา คือ นวรหุณคาถา คาถาว่าด้วยคุณของพระอรหันต์ ๙ อย่าง^{๔๖} สมเด็จพระสังฆราช (จวน อุฏฐายี) วัดมกุฏกษัตริยาราม ทรงนิพนธ์ รตนัตถยัปภาวสิทธิคาถา คาถาว่าด้วยการสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย^{๔๗}

ดังนั้น หนังสือสวดมนต์ ฉบับหลวง จึงเป็นหนังสือที่รวบรวมพระสูตรและพระปริตรต่างๆ จากพระไตรปิฎก พระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระนิพนธ์คาถาของพระมหาเถระอีกหลายพระองค์ดังกล่าว พร้อมทั้งยังได้บรรจุระเบียบสวดมนต์เจ็ดตำนานสิบสองตำนาน และการสวดมนต์ในพระราชพิธี รัฐพิธีต่างๆ เช่น คาถาสวดเมื่อจุดเทียนชัย คาถาสวดเมื่อดับเทียนชัย คาถาสวดขอฝน คาถาพิฆฆมคล^{๔๘} ได้เป็นแบบอย่างสำหรับพิธีสวดมนต์ของภิกษุสงฆ์ในประเทศไทยจนถึงปัจจุบัน

ค่านิยมในสังคมไทยกับเรื่องการสวดมนต์ในปัจจุบันพบว่าแม้สังคมไทยทั้งอดีตและปัจจุบันจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรก็ตาม ความศรัทธาที่มีต่อการสวดมนต์ก็ยังไม่เปลี่ยนแปลงและได้รับการสืบทอดต่อกันมา คนไทยหรือสังคมไทยได้ให้คุณค่าต่อการสวดมนต์ดังนี้ ๑) เป็นการสืบทอดและรักษาหลักพระศาสนา (มุขปาฐะ) ๒) เป็นการกระทำความดีงาม บุญกุศลแก่ตนเองและผู้อื่น ๓) ช่วยให้มี สติ สมาธิ ปัญญา ๔) ช่วยแก้ไขปัญหาดน เช่น ใจร้อน ๕) ทำให้มีลาภสักการะซึ่งคุณค่าดังกล่าวทั้งหมดนั้นทำให้สังคมไทยคงรักษาวัฒนธรรมในรูปแบบการสวดมนต์ไว้โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลง

ตามที่ได้มีการเริ่มวัฒนธรรมการสวดมนต์แปลเป็นครั้งแรกในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และได้มีการนำบทสวดมนต์ทำวัตรเช้า ทำวัตรเย็น ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจากหนังสือสวดมนต์ ฉบับหลวง ที่ได้เผยแพร่มายังพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป ทำให้การสวดมนต์แปลทำวัตรเช้า ทำวัตรเย็น เป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งของในเรื่องเดียวกันนี้ท่านอาจารย์พุทธทาสภิกขุแห่งสวนโมกขพลาราม ได้กล่าวไว้ว่า

^{๔๖} เสนาะ ผดุงฉัตร, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวรรณคดีบาลี, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๑๗๖.

^{๔๗} สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสสเทว), สวดมนต์ฉบับหลวง, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๒), หน้า ๙๕.

“อาตมาจะเรียนสวดมนต์ จะเรียนคำแปลก่อนแล้วจึงเรียนคำบาลีที่หลัง เป็นการศึกษาธรรมะโดยความหมายโดยอรรถะ ทำสมาธิโดยพยัญชนะ ตลอดเวลาในการทำวัตรด้วยจิตใจ ก็ให้เห็นธรรมะ โดยเฉพาะความทุกข์เกิดขึ้นได้อย่างไร ความทุกข์ดับได้อย่างไร”^{๔๘}

การสวดอุปาตะสันติคาถา^{๔๙}

“อุปาตะสันติคาถา” ทางเมืองเหนือเรียกว่า “มหาสันติงหลวง” มาจากคำว่า อุปาตะสันติ แยกเป็น ๒ คำ คือ อุปาตะ คำ ๑ และ สันติ คำ ๑ อุปาตะ แปลว่า เคาระห์กรรม, เหตุร้าย, อันตราย และ สิ่งกระทบกระเทือนต่าง ๆ ส่วนคำว่า สันติ แปลว่า ความสงบ ดังนั้น อุปาตะสันติ จึงแปลว่า บทสวดเพื่อสงบเคาระห์กรรม คือ ใช้สวดเพื่อให้สงบจากเหตุร้ายหรือสิ่งทีก่อให้เกิดความกระทบกระเทือน

ประวัติคัมภีร์อุปาตะสันติ คัมภีร์อุปาตะสันติ เป็นวรรณกรรมภาษาบาลีของล้านนาไทย จัดเข้าในหนังสือประเภท “เชียงใหม่คันถะ” คือ คัมภีร์เชียงใหม่มีอายุประมาณ ๖๐๐ ปีเศษแล้ว แต่งโดย พระมหามังคละสีลวงสะ พระเถระนักปราชญ์ของชาวเชียงใหม่รูปหนึ่ง ในสมัยของพระเจ้าสิริธรรมจกักวัดติลกราชาธิราช (พระเจ้าติโลกราช) รัชกาลที่ ๑๑ แห่งราชวงศ์มังราย ระหว่าง พ.ศ.๑๙๘๕-๒๐๓๐ ลักษณะบทสวด เป็นคาถาล้วนจำนวน ๒๗๑ คาถา คัมภีร์นี้เป็นที่รู้จักกันแพร่หลาย ในหมู่ชนชาวล้านนาแต่โบราณกาล ทั้งพระสงฆ์ สามเณร และชาวบ้าน พากันสวดและฟังอุปาตะสันติ เพื่อกลับความร้ายให้กลายเป็นความดี มีคำเล่าว่า สมัยที่ท่านพระมหามังคละสีลวงสะแต่งอุปาตะสันตินั้น ที่เชียงใหม่มีโจรผู้ร้ายและคนอันธพาลชุกชุมผิดปกติ มีเหตุร้ายและสิ่งกระทบกระเทือนอยู่เสมอ พระมหาเถระสีลวงสะจึงให้พระสงฆ์สามเณรและประชาชนพากันสวด และฟังอุปาตะสันติ เพื่อสงบเหตุร้ายทั้งมวลที่เกิดขึ้นในบ้านเมือง ต่อมาชาวพม่ามีความเลื่อมใส นำคัมภีร์นี้เข้าไปในประเทศพม่า ชาวพม่าทั้งพระสงฆ์และประชาชน นับถือว่าพระคัมภีร์อุปาตะสันติมีความศักดิ์สิทธิ์มาก พากันนิยมท่อง นิยมสวด และนิยมฟังกันอย่างกว้างขวาง แพร่หลายไปทั่วประเทศพม่าในสมัย ๕๐๐ ปีที่ล่วงแล้ว ในงานพิธีสืบชะตา งานขึ้นบ้านใหม่เป็นต้น อย่างไรก็ตาม กล่าวได้ว่าคัมภีร์อุปาตะสันติเป็นคัมภีร์ของไทย แต่ต้นฉบับได้จากเมืองไทยไปอยู่เมืองพม่าเสียนาน จนแทบกล่าวได้ว่า คนไทยในสมัยหลังๆ นี้ไม่มีใครรู้จัก ไม่เคยได้ยินแม้แต่ชื่อของคัมภีร์นี้ ต่อมา เจ้าคุณธรรมคุณาภรณ์ (เจ้า ฐิตปัญโญ) ป.ธ. ๙ วัดมหาโพธาราม

^{๔๘} พุทธศาสนิกฯ, ฟ้าสาธระหว่าง ๕๐ ปีที่มีสวนโมกข์ ตอน ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การพิมพ์พระนคร, ๒๕๒๙), หน้า ๒๘๖-๒๘๗.

^{๔๙} ภูมิ ภูประเสริฐ, การสวดอุปาตะสันติมหาสันติงหลวง, ลานธรรมจักร, www.dhammadjak.net เข้าถึงข้อมูลวันที่ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๗.

ปากน้ำโพ จังหวัดนครสวรรค์ ท่านได้ชำระคัมภีร์นี้เป็นภาษาบาลีอักษรไทยเพื่อความสะดวกแก่ผู้อ่านที่ไม่สันถบาสิ โดยได้ต้นฉบับภาษาบาลีอักษรพม่าจากท่านพระอาจารย์ภททันตะ ธรรมานันทมหาเถระ อัครมหาบัณฑิตแห่งวัดท่ามะโอ จังหวัดลำปาง นับว่าเป็นการนำคัมภีร์ของล้านนาไทยโบราณ กลับคืนมาสู่เมืองไทยให้ชาวไทยในยุคปัจจุบันได้รู้จัก ได้ศึกษาได้สวดได้ฟังให้เกิดประโยชน์ทางสันติ เพื่อความสงบระงับจากภัยพิบัติทั้งปวง และเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ชาวล้านนาชาวไทยตลอดจนชาวโลกทั้งมวล

หลักฐานคัมภีร์ “อุปปาตีสันติ” ฉบับหนึ่งในล้านนาไทย ซึ่งเขียนไว้ในสมุดข่อย หมึกจีน อาบน้ำชาด ที่เรียกว่าประวติย่อ ดังนี้... ในปีจุลศักราช ๑๒๗๙ ปีดับไถ้ เดือน ๘ เหนือ เพ็ญวันศุกร์ ปีกุน สัปตศก พ.ศ.๒๔๗๘ เจ้าภาพเขียนต้นฉบับนี้ คือ นายน้อยปิง มารวิชัย บ้านประตู่ท่าแพเป็นประธานพร้อมทั้งภริยาลูกและญาติทุกคน ได้จ้างคนเขียนธรรม ๕ คน คือ มลชัย ๑ คน, อินทนิล ๑ คน, สังฆมาปริตตลสูตร ๑ คน, นครฐาน ๑ คน และอุปปาตีสันติ ๑ คน พร้อมทั้งสร้างบ่อน้ำถวาย พระครูบาศรีวิชัย (ปฐวิคค) ทานวัดศรีโสดา และถนนขึ้นดอยสุเทพ ของกุศลบุญเยี่ยงนี้ จงเป็นปัจจัยชั่วตัวแห่งผู้ข้า ฯ (นายน้อยปิง) ทั้งหลายทุกคนตราบนิพพานในอนาคตกาลโน้นเทอญ ฯ

เนื้อความในอุปปาตีสันติมหาสังคหหลวง กล่าวโดยสรุปเป็นธรรมที่กระทำความสงบอันยิ่งใหญ่ เป็นธรรมเครื่องสงบเหตุร้ายทั้งปวงเป็นธรรมเครื่องป้องกันอมนุษย์และยักษ์ เป็นธรรมเครื่องพ้นจากความตายก่อนกำหนดเวลา เป็นธรรมเครื่องอย่าย่ำกำลังของข้าศึก เป็นธรรมเครื่องจำเริญชัยชนะแด่พระราชา เป็นธรรมเครื่องนำสิ่งที่ไม่น่าปรารถนาทั้งปวงออกไป อุปปาตีสันติคาถา เป็นบทสวดอย่างพิสดาร ท่านจึงกล่าวพระนามของพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระอริยสงฆ์ไว้อย่างครบถ้วน ทั้งที่มีมาในอดีต ในปัจจุบัน และจักมีมาในอนาคต รวมตลอดไปจนถึงท่านที่ทรงคุณ ทรงอำนาจ ทรงฤทธิ์ ในทางที่ดีอื่นๆ เช่น เทวดาอินทร์พรหมยักษ์นาคนครรพครุฑอสูร เป็นต้น

เพื่อขอความเป็นมงคล ความสงบ ความสวัสดิ ความไม่มีโรค ชัยชนะ และอายุ รวมทั้งขอให้ท่านคุ้มครองให้พ้นจากเหตุเภทภัยนานัปการ อันจะบังเกิดขึ้นในกาลทุกเมื่อ บุคคลและสภาวะที่อ้างถึงในคัมภีร์อุปปาตีสันติมี ๑๓ ประเภทคือ

๑. พระพุทธเจ้าทั้งหลายในอดีตถึงปัจจุบัน(เน้นที่๒๘พระองค์)
๒. พระปัจเจกพุทธเจ้า
๓. พระพุทธเจ้าในอนาคต๑พระองค์คือพระเมตไตรย
๔. โลกุตตรธรรม ๙ และพระปริยัติธรรม ๑
๕. พระสังฆรัตนะ

๖. พระเถระชั้นผู้ใหญ่ ๑๐ รูป

๗. พระเถระชั้นผู้ใหญ่ ๑๓ รูป

๘. พยานาค

๙. เปเรตบางพวก

๑๐. อสูร

๑๑. เทวดา

๑๒. พรหม

๑๓. บุคคลประเภทรวม เช่น เทวดา ยักษ์ ปีศาจ คือผีที่ทำอะไร ๆ อย่างโลดโผน และ วิชาธรหรือพิทยาธร (สันสกฤตเรียกวิทยาธร) ถ้าเป็นภาษาอังกฤษเรียกพวก เซอเรอคือพอมด แม่มด หรือผู้วิเศษ พวกวิชา-ธร เป็นพวกรอบรู้เรื่องเครื่องรางและเสน่ห์ต่าง ๆ สามารถไปทาง อากาศได้

เรื่องราวเย้นนอกเย้นใจที่สังคมมุ่งหวังและเสาะแสวงหา ที่กล่าวถึงในคัมภีร์อุปปาตະสันติที่สำคัญ ๓ ประการคือ

๑. สันติหรือมหาสันติ ความสงบความราบรื่นความเยือกเย็นความไม่มีคลื่น

๒. โสทธิ ความสวัสดิความปลอดภัยความเป็นอยู่เรียบร้อยหรือตุนิรภัย

๓. อาโรคยะ ความไม่มีสิ่งเป็นเชื้อโรคความไม่มีโรคหรือความมีสุขภาพสมบูรณ์

คัมภีร์อุปปาตະสันติมีข้อความขอความช่วยเหลือโดยขอให้พระรัตนตรัยและบุคคล พร้อมทั้งสิ่งทรงอิทธิพลในจักรวาลรวม ๑๓ ประเภท ดังกล่าวมาแล้ว ช่วยสร้างสันติ หรือมหาสันติ ช่วยสร้างโสทธิ และอาโรคยะ ช่วยปรุ้งแต่งสันติและอาโรคยะ ขอให้ช่วยรวมสันติรวมโสทธิและรวมอาโรคยะ และขอให้ช่วยเป็นเกราะคุ้มครอง และกำจัดเหตุร้ายอันตรายหรือสิ่ง กระทบกระเทือนต่างๆ อย่าให้เกิดมีในตน ในครอบครัว ในหมู่คณะ หรือในวงงานของตน และใน วงงานของคนอื่นทั่วไป

อานิสงส์การสวดและการฟังอุปปาตະสันติ มีคุณประโยชน์ตามที่กล่าวไว้ ในท้ายคัมภีร์ มีดังนี้

๑. ผู้สวดหรือผู้ฟังอุปปาตະสันติ ย่อมชนะเหตุร้ายทั้งปวงได้ และมีอุฏฐิภาวะคือ ความ เจริญด้วยอายุ วรรณะ สุขะ พละ และปฏิภาณ

๒. ผู้สวดหรือผู้ฟังอุปปาตະสันติย่อมได้ประโยชน์ที่ตนต้องการ คือ ผู้ประสงค์ความ ปลอดภัยย่อมได้ความปลอดภัย คนอยากสบายย่อมได้ความสุข คนอยากมีอายุยืน ย่อมได้อายุยืน คนอยากมีลูก ย่อมได้ลูกสมประสงค์ผู้สวดหรือผู้ฟังอุปปาตະสันติ ย่อมไม่มีโรคมาเป็นต้นมา

เบียดเบียน ไม่มีโอกาสมรณะคือตายก่อนอายุขัย ทุนิมิตรคือกลางร้ายต่างๆมลายหายไป ผู้สวดหรือผู้ฟังอุปาตะสันติ เมื่อเข้าสนามรบยอมชนะข้าศึก ทั้งปวงและแคล้วคลาดจากอาวุธทั้งปวง

เดชของอุปาตะสันติ การสวดอุปาตะสันติเป็นประจำ ย่อมมีเดชดังนี้

๑. อุปาตะคือเหตุร้ายหรือสิ่งกระทบกระเทือน อันเกิดจากแผ่นดินไหวเป็นต้น ย่อมพินาศไป (ปะละพะยาปาทีสัณฐาตา)

๒. อุปาตะ คือ คือเหตุร้ายหรือสิ่งกระทบกระเทือน อันเกิดจากลูกไฟที่ตกจากอากาศหรือสะเก็ดดาว ย่อมพินาศไป (อุปาตะจันตะลิกขะชา)

๓. อุปาตะ คือ คือเหตุร้ายหรือสิ่งกระทบกระเทือน อันเกิดจากการเกิดจันทรปราคา หรือสุริยุปราคา เป็นต้น ย่อมพินาศไป (อินทาทีชนะนิตุปปาตา)

๒.๑.๓ เป้าหมายและอานิสงส์แห่งการสวดมนต์ตามประเพณีของพุทธบริษัท

การสวดมนต์เป็นประเพณีที่สืบเนื่องกันมาช้านานของชาวพุทธ ซึ่งเป็นผู้ที่นับถือและเข้าใจหลักของพระพุทธศาสนา ประพฤติตัวให้ถูกต้อง ดังที่เรียกว่า พุทธบริษัท ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา การสวดมนต์นั้นเป็นการนำพุทธวจนะมาสวดหรือสาธยายในเรื่องของทุกข์และการดับทุกข์ ที่จะเป็นการพึ่งตนเองและพาตัวเองออกจากกองทุกข์ โดยมีปัญญาในการอยู่กับความทุกข์อย่างรู้เท่าทันความเป็นจริง และสำหรับความทุกข์ในกรณีต่างๆ ที่พุทธบริษัทได้เผชิญและนำมาทูลถามพระพุทเจ้าเพื่อจัดการกับปัญหาทุกข์นั้นเป็นกรณีๆ ไป ซึ่งถือเป็นเป้าหมายแห่งการสวดมนต์ที่เป็นไปเพื่อการดับทุกข์นั้นๆ ตามแต่ละกรณี ตัวอย่างเช่น ๑) เพื่อการสร้างสัมพันธ์ไมตรีกับเทวดา ภูตผีปีศาจ ศัตรูหมู่มาร สัตว์มีพิษร้ายต่างๆ ๒) เพื่อป้องกันไม่ให้สัตว์โลกทุกชนิดที่ประสงค์ร้ายไม่ให้เข้ามารบกวนทำร้ายได้ ๓) เพื่อระลึกถึงพระรัตนตรัย ๔) เพื่อเป็นการบำเพ็ญภาวนาทำจิตให้เป็นสมาธิ

๑) เพื่อการสร้างสัมพันธ์ไมตรีกับเทวดา ภูตผีปีศาจ ศัตรูหมู่มาร สัตว์มีพิษร้ายต่างๆ

ก. กรณียเมตตสูตร: บทสวดมนต์เป็นการสวดแผ่ไมตรีจิต ปรรณนาให้ผู้อื่นเป็นสุขซึ่งเป็นการสร้างสัมพันธ์ไมตรีกับเทวดา ภูตผีปีศาจ ศัตรูหมู่มาร คือบทกรณียเมตตสูตร หรือบทเมตตปริตร^{๕๐} ซึ่งบันทึกไว้ว่า^{๕๑}

สมัยหนึ่งเมื่อพระพุทเจ้าประทับอยู่ที่วัดพระเชตะวัน กรุงสาวัตถีมีภิกษุ ๕๐๐ รูปเดินทางไปแสวงหาสถานที่ปฏิบัติธรรมที่ไพรสนต์แห่งหนึ่ง ซึ่งตกลงกันจะอยู่ปฏิบัติธรรมจำพรรษาในที่นั้น

^{๕๐} พุ.พ.(ไทย) ๒๕/๑-๑๐/๒๐-๒๓, พุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๑๔๓-๑๕๒/๓๖๒-๓๖๔.ดูรายละเอียดใน พุ.พ.(ไทย) ๑/๑/๓๓๒-๓๓๕.

^{๕๑} จุฑาทิพย์ อุมะวิชนี, รศ., ตำนานบทสวดมนต์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๔๕.

ชาวบ้านก็มีจิตศรัทธาสรางกุญฺณถวายและอุปัฏฐากด้วยปัจจัยสี่ เมื่อฝนตกพวกท่านจะเจริญกรรมฐานที่กุญฺณ ครั้นฝนไม่ตกก็จะมาปฏิบัติที่โคนต้นไม้รุกขเทวดาที่สิงสถิตอยู่ที่ต้นไม้ไม่สามารถอยู่ในวิมานได้ เพราะผู้ทรงศีลมาอยู่ได้วิมานของตน จึงต้องพาบุตรธิดาลงมาอยู่บนพื้นดินเบื้องแรกคิดว่าพวกภิกษุคงจะอยู่ชั่วคราว ก็ทนรออยู่ แต่เมื่อรู้ว่ามาจำพรรษาตลอดสามเดือนจึงไม่พอใจคิดจะขับไล่ให้กลับไปในระหว่างพรรษา ฉะนั้นจึงพยายามหลอกหลอนด้วยวิธีต่างๆ เช่นสำแดงรูปร่างที่น่ากลัว ร้องเสียงโหยโหย ทำให้ได้รับกลิ่นเหม็นต่างๆ พวกภิกษุได้หวาดหวั่นตกใจต่ออารมณ์ที่น่ากลัวเหล่านั้น ไม่สามารถปฏิบัติธรรมโดยสะดวกได้ จึงปรึกษากันว่า ควรจะกลับไปจำพรรษาหลังในสถานที่อื่น จากนั้นจึงรีบเดินทางกลับไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าเพื่อกราบทูลเรื่องนี้แต่พระพุทธองค์ทรงเล็งเห็นว่าสถานที่เดิมเหมาะสมกับภิกษุเหล่านี้ จึงทรงแนะนำให้กลับไปสถานที่นั้นพร้อมกับตรัสสอนบทเมตตปริตรเพื่อเจริญเมตตาแก่รุกขเทวดา

เมื่อพวกภิกษุได้เรียนจากพระพุทธเจ้าแล้ว จึงเดินทางกลับสถานที่เดิม พวกท่านได้เจริญเมตตาโดยสารถายบทสวดนี้ อานุภาพแห่งเมตตาทำให้รุกขเทวดามีจิตใจอ่อนโยนมีไมตรีไม่ทำการเบียดเบียนอีก ทั้งยังช่วยปรณิบัติและคุ้มครองภัยอื่นๆ ด้วย เหล่าภิกษุจึงได้พากเพียรเจริญเมตตาและใช้เมตตาเป็นบาทแห่งการเจริญวิปัสสนา ทุกรูปได้บรรลุอรหัตตผลในพรรษานั้น

เรื่องนี้ ความทุกข์เกิด: เทวดาประสบกับสิ่งไม่เป็นที่รักที่พอใจ คือความยึดมั่นในเวทนาพึงพอใจในที่ที่ตนอาศัยอยู่ จึงไม่พอใจที่มีผู้อื่นมาอาศัยอยู่ด้วย ความทุกข์เกิด: ทุกข์: ภิกษุทั้งหลายที่จำพรรษาอยู่ หวาดหวั่นตกใจต่ออารมณ์ที่น่ากลัว และพุทธศาสนาไม่ได้สอนให้หนีปัญหาหรือ

กรณีเมตตสูตรเป็นบทที่มีความสำคัญยิ่งบทหนึ่ง ด้วยการเจริญเมตตาอย่างไม่มีที่สิ้นสุดไม่มีประมาณ ไปสู่สิ่งมีชีวิตทุกชนิด ทั้งมนุษย์ มนุษย์ สัตว์เล็กสัตว์ใหญ่ อยู่ใกล้หรือไกล ที่รู้หรือไม่รู้ก็ตาม ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต พระสูตรนี้จึงปรากฏในพิธีกรรมสวดมนต์ทั้งปวงนอกจากนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสอนภิกษุทั้งหลายเสมอว่า

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ถ้าภิกษุเจริญเมตตาจิต แม้ชั่วกาลเพียงลัดนิ้วมือเดียวเท่านั้นภิกษุนี้เรากล่าวว่า อยู่ไม่เหินห่างจากฉนวน ทำตามคำสอนของ พระศาสดา ปฏิบัติตามโอวาทไม่ฉันทบิณฑบาตของชาวแวนแคว้นเปล่า ก็จักกล่าวไปถึงผู้ทำเมตตาจิตนั้นให้มากเล่า”^{๕๒}

ข. ชันธปริตร^{๕๓} : บทสวดมนต์ที่เป็นการสัมพันธไมตรีหรือแผ่เมตตาแก่สัตว์มีพิษร้ายต่างๆ ที่พระพุทธเจ้าทรงสอนให้ภิกษุแผ่เมตตาไปในบรรดาตระกูลงูที่มีพิษร้ายทั้งหลาย เพื่อเป็นการคุ้มครองป้องกันตนเองจากสัตว์ร้าย ปรากฏทั้งในพระวินัยปิฎกและพระสุตตันตปิฎก

^{๕๒} อก.เอกก. (ไทย) ๒๐/๕๕/๙.

^{๕๓} อก.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๗/๘๓., วิ.จู. (ไทย) ๗/๒๕๑/๘., ขุ.ชา.เอกก. (ไทย) ๒๗/๑๐๕/๕๖.

เรื่องราวเกี่ยวกับการตรัสชนธปริตรชาดก เกิดขึ้นที่เมืองสาวัตถี ภิกษุรูปหนึ่งขณะกำลัง ฝ่าฝืนอยู่ใกล้ประตูเรือนไฟ^{๕๔} ได้ถูกงูที่นิ้วเท้าและสิ้นใจตายทันที ซึ่งในเรื่องนี้พระพุทธเจ้าตรัสว่า ภิกษุนั้นคงจะมีได้แผ่เมตตาไปยังตระกูลพญาทั้ง ๔ คือ ตระกูลวิรูปักษ์ ตระกูลเอราภตตระกูลฉฬ- ยาบุตระ ตระกูลกัณหาโคตมกะ พระพุทธองค์ตรัสเรื่องราวในอดีตชาติของพระองค์ให้ภิกษุทั้งหลาย ฟังว่า ในครั้งนั้น พระองค์เป็นพราหมณ์แคว้นกาสิ และได้ออกบวชเป็นฤาษีได้บำเพ็ญเพียรจนได้

โดยสรุปกล่าวคือ เหล่าฤาษีในครั้งนั้นก็คือพุทธบริษัทในครั้งนี้ ส่วนฤาษีผู้อาจารย์ก็คือ พระพุทธองค์ และพระองค์ก็ทรงแนะนำวิธีการแผ่เมตตาจิตไปในตระกูลพญาทั้ง ๔ ตามที่ปรากฏ ในชนธปริตรชาดก^{๕๕}

เรื่องนี้ ความทุกข์เกิด: ภิกษุทั้งหลายมีความกลัวงูเป็นทุกข์เมื่อภิกษุรูปหนึ่งถูกงูกัดตาย ทุกข์ทางใจ พระพุทธเจ้าทรงแก้ปัญหาความทุกข์ที่ใจ คือ ไม่เป็นศัตรูต่อกันมีแต่ความเป็นมิตรต่อกัน และให้ความเมตตาต่อตระกูลทั้งหมด เป็นพลังที่ดีต่อทั้งหลาย ที่จะอยู่กันด้วยความสงบ ไม่ เบียดเบียนกัน โดยการสวดบทชนธปริตร มีสมาธิจดจ่ออยู่ระหว่างสวด ไม่ฟุ้งซ่าน หวาดกลัว ก่อให้เกิดเป็นกำลังใจในการปฏิบัติต่อ

๒) เพื่อป้องกันไม่ให้สัตว์โลกทุกชนิดที่ประสงค์ร้ายไม่ให้เข้ามาบกรบกวนทำร้ายได้

โมรปริตร^{๕๖}: บทสวดมนต์เป็นการกล่าวถึงคุณของพระพุทธเจ้าในอดีตทั้งหลาย แล้วน้อม เอาพระพุทธคุณให้เกิดเป็นพุทธานุภาพปกป้องคุ้มครองให้มีความสุขสวัสดิแคล้วคลาดปลอดภัยอีกทั้ง ศัตรูมุ่งร้าย ซึ่งบันทึกไว้ว่า^{๕๗}

ในอดีตกาล พระโพธิสัตว์ เกิดเป็นนกยูงทองอาศัยอยู่ที่ทณทกหิริญบรรพต ที่อยู่อาศัย เป็นที่ลี้ลับ เมื่อพระอาทิตย์อุทัยนกยูงจะเพ่งดูพระอาทิตย์กำลังขึ้น แล้วรำยมนต์มนัสการว่า อุเทตะยัญ จักขุมา เอกะราชา เป็นต้น พอตกเย็นนกยูงก็จะรำยมนต์มนัสการพระอาทิตย์อัสดง ว่าอะเปตะยัญจักขุมา เป็นต้น ทำให้นกยูงแคล้วคลาดปลอดภัยตลอดมาด้วยมนต์บทนี้

วันหนึ่ง พรานป่าคนหนึ่งเที่ยวล่าสัตว์ไปจนถึงถ้ำนั้น ได้เห็นนกยูงทองโดยบังเอิญ จึง บอกลูกชายของตน ต่อมาพระราชเทวีของพระเจ้าพาราณสี พระนามว่าพระนางเขมา ทรงสุบินว่า

^{๕๔} เรือนไฟ คือโรงเรียนที่สร้างขึ้นสำหรับใช้เป็นที่ก่อไฟต้มน้ำร้อนสำหรับย้อมจีวร และใช้เป็นที่ สำหรับอบกาย(ด้วยสมุนไพร) อันเป็นวิธีการรักษาสุขภาพของพระสงฆ์สมัยพุทธกาล

^{๕๕} พระศาสนาโสภณ (วัดมกุฏกษัตริยาราม), สวดมนต์แปล, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร: โรง พิมพ์มหาหมกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๖๙-๗๒.

^{๕๖} ขุ.ชา.เอกก. (ไทย) ๒๗/๑๗-๑๘/๔๐.

^{๕๗} พระมหาเทอด ญาณวชิโร (วงศ์เชอุม), พุทธานุภาพ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เพลสแอนด์ดีไซด์ จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๖๑-๖๖.

ได้เห็นนกยูงทองแสดงธรรมให้พระองค์ฟัง ครั้นตื่นบรรทมจึงทูลพระราชสวามีให้ทรงทราบ แล้วพระนางก็ทูลบอกพระประสงค์จะฟังธรรมของนกยูงทอง

พระราชาก็รับสั่งให้เรียกประชุมบรรดาพราหมณ์ทั้งหลายเรื่องนกยูงทอง บุตรของพราหมณ์คนหนึ่งก็กราบทูลว่า พ่อของตนเคยเห็นนกยูงทองตัวหนึ่งอาศัยอยู่ที่ภูเขาทันทุกหิรัญบรรพต พระองค์จึงรับสั่งให้ไปจับมาถวายเป็นๆ

พราหมณ์นั้นเที่ยวเสาะหาถิ่นที่อยู่ของนกยูงจนพบแล้วจึงวางบ่วงในที่นั้น ด้วยอาณูภาพแห่งมนต์ นกยูงก็แคล้วคลาด นายพราหมณ์พยายามดักอยู่ถึง ๗ ปี โดยมีได้กลับบ้านเพราะกลัวต้องพระราชอาญา ในที่สุดก็ตายอยู่กลางป่านั้น พระนางเขมาราชเทวี ก็ทรงประชวรสิ้นพระชนม์ที่ไม่สมพระประสงค์ พระเจ้าแผ่นดินทรงพิโรธ จึงมีรับสั่งให้จารึกแผ่นทองคำ “มีนกยูงทองตัวหนึ่งอาศัยอยู่บนยอดเขาทันทุกหิรัญบรรพต หากผู้ใดได้กินเนื้อของมัน ผู้นั้นจะมีอายุยืนไม่แก่และไม่ตาย” แล้วให้บรรจุใส่หีบทองเก็บไว้ เมื่อพระราชองค์นั้นสิ้นพระชนม์แล้ว ก็ไม่ปรากฏมีพราหมณ์ใดสามารถจับนกยูงทองตัวนั้นได้ เหตุการณ์เป็นดังนี้จนถึงพระเจ้าแผ่นดิน ๖ พระองค์

ครั้นถึงสมัยพระราชองค์ที่ ๗ ครองราชย์ พระองค์ก็รับสั่งให้พราหมณ์ไปจับอีกนายพราหมณ์คนนั้นปัญญาหลักแหลม ไปสังเกตการณ์จึงรู้ว่า ที่นกยูงตัวนี้ไม่ติดบ่วงเพราะร้ายมนต์ป้องกันตนก่อนแล้วออกหากิน จึงคิดว่าหากสามารถจับก่อนที่นกยูงจะร้ายมนต์ก็น่าจะจับได้ ก็กลับไปจับนกยูงตัวเมียตัวหนึ่งมาเลี้ยงไว้จนเชื่อง และปล่อยนางนกยูงรำแพนส่งเสียงร้อง พอนกยูงทองได้ยินเสียงนางนกยูง ไม่สามารถร้ายมนต์ตามที่เคยปฏิบัติมา บินกลาไปหานางนกยูง เลยติดบ่วงที่พราหมณ์ดักไว้ พราหมณ์จับนกยูงทองไปถวายพระเจ้าแผ่นดิน พระองค์ทอดพระเนตรเห็นรูปร่างของนกยูงทองนั้นแล้วพอพระทัย

เมื่อนกยูงทองได้เข้าเฝ้าพระราชาก็ทูลถามว่า เหตุใดจึงจับตนมา พระราชาตรัสว่า ได้ทราบว่าผู้ใดได้กินเนื้อของเจ้า ผู้นั้นจะไม่แก่และไม่ตาย นกยูงทองกราบทูลว่า เมื่อตนก็ต้องตายแล้วทำไมคนที่กินเนื้อของตนจะไม่ตายเล่า พระราชาตรัสว่า มีจารึกบันทึกไว้ว่า เจ้ามีขนสีทอง ผู้ใดได้กินเนื้อของเจ้าแล้วจะไม่แก่และไม่ตาย นกยูงทองทูลว่า เหตุที่ตนมีขนเป็นสีทอง ก็ด้วยใน

พระโพธิสัตว์แสดงธรรมถวายโอวาทพระราชาก็ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท แล้วก็บินกลับไปสู่ทันทุกหิรัญบรรพตอันเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของตนตามเดิม^{๕๘}

จากเรื่องนี้ ทุกข์เกิด: พระนางเขมาราชเทวี บรรณาการสิ่งใดไม่ได้สิ่งนั้นนั้นก็เป็นที่ทุกข์คืออยากได้นกยูงทองกระทั่งตรอมใจตาย และพระเจ้าแผ่นดินในเรื่องของความพลัดพรากจากสิ่งเป็นที่รักต่อเนื่องเป็นความคับแค้นใจคือ ความตายของหญิงที่ตนรักก่อให้เกิดเป็นความแค้น และนกยูง

^{๕๘} พระมหาเทอด ญาณวชิโร (วงศ์ชะอุม), พุทธานุภาพ, หน้า ๖๘-๖๙.

ทองเกิดตัณหาเป็นกำหนดในเสียงของนกยูงตัวเมียที่ได้ยินจนสูญเสียอิสรภาพ ซึ่งในเรื่องได้ถึงกฎไตรลักษณ์ ที่พระโพธิสัตว์ในรูปนกยูงแสดงธรรมและพระราชาคือ สิ่งทั้งหลายล้วนปรุงแต่งขึ้น มีความไม่คงทนถาวร มีเกิดขึ้นแล้วก็เสื่อมไปตามธรรมชาติและเป้าหมายสูงสุดของชีวิตคือนิพพาน อีกทั้งความไม่ประมาทที่จักต้องทำกิจที่ต้งามในกุศลธรรมในปัจจุบันด้วยความจริงจังรอบคอบ นอกจากนี้ในเรื่องของพุทธานุภาพที่คุ้มครองนกยูงทอง ปัจจุบันได้มีการอธิบายในด้านวิทยาศาสตร์ คือในข้อมูลทางฟิสิกส์ พุทธานุภาพของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอยู่ในบรรยากาศของโลก และเหลืออยู่รอบ ๆ ตัวเรา ซึ่งได้กล่าวไว้แล้วช่วงต้นคือ ในส่วนของ

๓) เพื่อระลึกถึงพระรัตนตรัย

ก. “รัตนสูตร”^{๕๙} เป็นบทสวดมนต์ที่สรรเสริญพระรัตนตรัย และแผ่เมตตา มีอานุภาพในการปิดเป่าพืพัตให้ถึงความสวัสดิปราศจากอุปสรรคอันตรายต่าง ๆ ซึ่งพระพุทธองค์รับสั่งให้พระอานนท์เป็นผู้สวดองค์แรก จึงกลายมาเป็นแบบอย่างน้ำพุทมนต์ในปัจจุบัน โดยทุกครั้งที่ทำน้ำมนต์จะต้องมีการสวดรัตนสูตร และทำสังกิริยาประพรมน้ำมนต์เพื่ออานุภาพในการขจัดปิดเป่าภัยพืพัตทั้งหลายให้อันตรธานหายไปสิ้นอย่างฉับพลัน และเกิดความสุขสวัสดิ

พระรัตนตรัยเป็นสรณะอันประเสริฐ นำเคารพสักการะ ทรงคุณานุภาพไว้ถึง ๕ ประการตามที่ปรากฏในคัมภีร์ฎีกาแห่งที่ฌินกาย สีลขันธวรรคว่า

“จิตตีกตัม มหคฺชณฺจ อตฺถํ ทูลลภทสฺสนํ

อโนมสฺตตปรีโณคํ รตนํ เตน วุจฺจติ”

“พระรัตนตรัยทรงคุณานุภาพ ๕ ประการ คือ เป็นวัตถุที่นำเคารพ มีคุณค่ามาก ไม่มีรตนะใดจะเทียบเท่า ประสบพบเห็นได้ยากยิ่ง มิใช่วิสัยของคนชั้นต่ำจะถึงได้ ดังนั้นท่านจึงเรียกว่ารตนะ”^{๖๐} เพื่อน้อมใจระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย ที่มีต่อตนและชาวโลกและได้ฝึกพุทธานุสติ ัมมานุสติ และสังฆานุสติ รัตนสูตร มีประวัติ^{๖๑} ดังว่า

กรุงเวสาลี นครหลวงแห่งแคว้นวัชชี เคยเป็นเมืองมั่งคั่งอุดมสมบูรณ์ เกิดภัยพิบัติอย่างร้ายแรงฝนแล้งหลายปี ผู้คนอดอยากล้มตายเป็นจำนวนมาก เป็นศพอนาถาถูกทิ้ง พวกภิกษุสงฆ์ได้กลืนซากศพที่พากันทำอันตรายแก่หมู่มนุษย์ ทำให้คนตายเพิ่มมากขึ้น เป็นการประสพภัยพิบัติ ๓ ประการพร้อมกัน คือ

ก) ข้าวยากหามาแพง (ทุพภิกขภัย)

^{๕๙} พุ.พ. (ไทย) ๒๕/๑-๑๘/๙-๑๔.

^{๖๐} พระมหาเทอด ญาณวชิโร (วงศ์เชอุม), พุทธานุภาพ, หน้า ๑๔๗-๑๕๔.

^{๖๑} ที.สี.ฎีกา (บาลี) ๑/๗.

ข) ภูติผีปีศาจทำร้าย (อมนุสสภัย)

ค) เกิดโรคระบาดคร่าชีวิตผู้คน (โรคภัย)

ชาวเมืองรวมตัวกันไปร้องทุกข์ต่อพระเจ้าแผ่นดินว่า ในเมืองนี้ไม่เคยมีภัยประการนี้ จึงปรึกษากันว่า เห็นสมควรทูลเชิญพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จจากแคว้นมคธสู่กรุงเวสาลีเพื่อภัยพิบัติทั้งปวงจักรงับไป

พระบรมศาสดาทรงพิจารณาเห็นว่า หากพระองค์เสด็จไปกรุงเวสาลี ประโยชน์ ๒ อย่างจักเกิดขึ้น คือ พระองค์จะแสดงรัตนสูตรอันจะเป็นเหตุให้ชาววัชชีได้ดวงตาเห็นธรรมบรรลุมรรคผลเป็นอันมาก ประการหนึ่ง และภัยพิบัติทั้งหลาย จะสงบลง ประการหนึ่ง จึงทรงรับนิมนต์เพื่อเสด็จสู่กรุงเวสาลี พระเจ้าพิมพิสารผู้ครองแคว้นมคธ ได้รับสั่งให้ปรับพื้น ถมดินทำทางให้เรียบเสมอเพื่อการเสด็จออกจากกรุงราชคฤห์พร้อมด้วยภิกษุ ๕๐๐ รูป สู้ฝั่งแม่น้ำคงคา

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จถึงฝั่งแม่น้ำคงคาแคว้นมคธ ฝน โบกพรพรพได้ตกลงมาอย่างหนักบนแผ่นดินแคว้นวัชชี พัดพาเอาสิ่งโสโครกต่างๆ ลงแม่น้ำลำคลองไปสิ้น พื้นดินชุ่มเย็นและสะอาดไปทั่ว ครั้นถึงกรุงเวสาลี พระอินทร์พร้อมด้วยเทพบริวารเป็นอันมากก็มา ณ ที่นั้น พวกอมนุษย์ก็ถอยร่นหนีไป

พระพุทธรองค์ทรงรับสั่งให้พระอานนท์เรียนรัตนสูตร เพื่อกำจัดภัยพิบัติทั้งปวง พระอานนท์เอาน้ำใส่บาตรของพระพุทธรองค์เดินสวดรัตนสูตรพลางประพรมน้ำพระพุทธรมณต์ไปทั่วพระนคร เมื่อพระอานนท์เถรขึ้นบท “ยังกิญจิจิตตัง ฯลฯ” พวกอมนุษย์ต่างพากันหนีออกทางประตูเมืองทั้ง ๔ ประตู พอพวกอมนุษย์ออกไป โรคในตัวของมนุษย์ก็หาย ต่างก็มาบูชาพระอานนท์เถรด้วยเครื่องบูชาต่างๆ

เมื่อพระพุทธรองค์เสด็จเข้าสู่เมืองเวสาลี เหล่าภิกษุสงฆ์และเจ้าลิจฉวีทั้งหลายตลอดจนประจาราษฎร์ก็ไปเข้าเฝ้าพร้อมเหล่าเทวดาทั้งปวง พระอานนท์เสด็จจากการประพรมน้ำพระพุทธรมณต์แล้ว ก็มาเข้าเฝ้าพระพุทธรองค์ ที่ประชุมชนนั้นได้กลายเป็นมหาสมาคม พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสรัตนสูตรซ้ำ เมื่อจบเทศนา ภัยพิบัติทั้งปวงได้สงบลง ความสุขสวัสดิ์แผ่ไปทั่วแคว้นวัชชี^{๖๒}

เรื่องนี้ ทุกข์เกิด: ทุกข์ของชาวเมืองในเรื่อง ทุพภิกขภัย อมนุสสภัย โรคภัย ซึ่งเป็นทุกข์ทางกายและทางใจ นอกจากการสวดมนต์เป็นพุทธานุภาพ ธรรมานุภาพ และสังฆานุภาพเพื่อเป็นการบรรเทาทุกข์ทางใจบำบัดความกลัว ความสะดุ้ง ขนพองสยองเกล้าของบุคคลแล้ว การพรมน้ำพระพุทธรมณต์เพื่อเกิดสิริมงคลแก่ตนและบ้านเรือนหรือแม้แต่ไล่ภูติผีปีศาจได้ พลังพระพุทธรมณต์ประหนึ่งคลื่นเสียงทรงอานุภาพที่มีไข่มือน้ำหรือผู้สวดเท่านั้น แต่ยังไม่แผ่ไปสู่สถานที่ๆ มีการสวด

^{๖๒} พระศาสนาโสภณ (วัดมกุฏกษัตริยาราม), สวดมนต์แปล, หน้า ๕๗-๖๕.

มนต์เป็นนิจ เป็นพลังแห่งความสงบ^{๖๓} นอกจากนี้ได้มีผู้วิจัยไว้ว่าโมเลกุลของน้ำที่ได้รับเสียงสวดมนต์จะเป็นโมเลกุลที่มีความสมบูรณ์สวยงาม^{๖๔} ทั้งนี้เนื่องจากเสียงสวดมนต์เป็นพลังสั่นสะเทือนของบทสวดมนต์ส่งให้อณูในน้ำปรับตัวสู่ภาวะที่สมบูรณ์ละเอียดอ่อนได้

ข. ธัชคสูตร^{๖๕}: บทสวดมนต์ที่เป็นอนุภาพของพระรัตนตรัย โดยมีตำนานเล่า^{๖๖} สมัยหนึ่งเมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า เสด็จประทับ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ณ เมืองสาวัตถี ทรงมีพระประสงค์จะเตือนพุทธบริษัทให้ใส่ใจหมั่นระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย (การใส่ใจ หมั่นระลึกถึงธรรมะนั้นไว้เนืองๆ) ในทางพระพุทธศาสนาได้แสดงอนุสติไว้ ๑๐ ประการ ว่าเป็นอารมณ์ทำให้สงบสุขในอนุสติทั้ง ๑๐ พุธานุสติ อัมมานุสติ และสังฆานุสติ ๓ ประการ เหมาะแก่ชนทุกชั้นและทุกกาล ดังนั้น ผู้รู้จึงสรรเสริญ อนุสติ คือ การระลึกถึงคุณพระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสงฆ์เจ้านั้นเป็นการทำให้จิตผ่องใส สดชื่น อิ่มใจ ให้สงบอารมณ์ฟุ้งซ่าน ตลอดจนช่วยกำจัดความสะดุ้งหวาดเสียว ถึงตัวสั่นได้ด้วย โดยตรัสเล่าเรื่องเก่าๆ ให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า

แต่ปางก่อน เมื่อสงครามเวทดาغبอสูร ครั้นนั้น เหล่าเวทดาภีมีความสะดุ้งหวาดกลัวต่อพวกอสูรไม่น้อย ถึงกับท้าวสักกะผู้เป็นจอมเทพเจ้า ๓ ชั้นฟ้า ให้ประชุมเทพดาทั้งสิ้น แล้วจัดทำธงชัยประจำทัพทั้ง ๔ ทิศ เป็นสัญญาณต่อต้านพวกอสูร โดยเทวบัญชาว่า “ดูก่อนท่านผู้เฒ่าผู้แก่ทั้งหลาย ในขณะที่ทำสงครามกับเหล่าอสูร ความกลัว ความสะดุ้งขนพองสยองเกล้า อันจะทำให้เสียกำลังรบ อาจเกิดมีแก่บางท่านได้ ดังนั้น ถ้าคราวใดเกิดความกลัวขึ้น ขอให้ทุกท่านจงมองดูชายธงของเรา แล้วความกลัว ความสะดุ้ง ขนพองสยองเกล้าของท่านจะหายไปได้ หรือถ้าไม่มองชายธงของเรา ก็จะมองดูชายธงของท้าวปชาบดีของท้าววรุณหรือท้าวอีสานะองค์ใดองค์หนึ่ง เมื่อท่านทั้งหลายได้มองดูชายธงแล้ว ความกลัว ความสะดุ้ง ขนพองสยองเกล้าจักหายไป^{๖๗}

เรื่องนี้ ความทุกข์ที่เกิดจากความกลัว ความสะดุ้ง ขนพองสยองเกล้า ด้วยพุทธานุสติธรรมมานุสติ และสังฆานุสติ เป็นคุณอันควรแก่การเจริญสติ ควรแก่การเป็นที่พึงระลึกเพื่อก่อให้เกิดความสงบระงับ เป็นการสกัดความรู้สึกกลัวออกไป ความกลัวเป็นเพียงอารมณ์หนึ่งเท่านั้นเกิดขึ้น

^{๖๓} จุฑาทิพย์ อุมะวิชนี, ตำนานบทสวดมนต์, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสาร, ๒๕๕๒) หน้า ๘.

^{๖๔} พุจีโมโต้ โนริยุกิ, น้ำประจุพลังบำบัดโรค, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักพิมพ์รวมทรรศน์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๓.

^{๖๕} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๔.

^{๖๖} พระธรรมโกษาจารย์ (ชอบ อนุจารีเถร) ราชบัณฑิต, ตำนานสวดมนต์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมสารบรรณทหารเรือ, ๒๕๑๖), หน้า ๑๙-๒๑.

^{๖๗} พระศาสนาโสภณ (วัดมกุฏกษัตริยาราม), สวดมนต์แปล, หน้า ๑๘๖-๒๐๒.

และดับไป เมื่อจิตสงบ กายก็สงบ ผลทางกายความสะอาด ขนพองสยองก็ถูกระงับไป ไม่ปรุงแต่งจิต
รู้ตามภาวะที่เกิดขึ้น กลับมาเป็นจิตเบิกบาน แจ่มใส

๔) เพื่อเป็นการบำเพ็ญภาวนาทำจิตให้เป็นสมาธิ

“ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร” : บทสวดมนต์ที่แสดงให้เห็นถึงการบำเพ็ญเพียรภาวนาให้จิต
เป็นสมาธิของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจนเกิดปัญญาเห็นตามความเป็นจริงมีปริวัฏฏสาม อาการสิบ
สองในอริยสัจ ๔ พร้อมญาณและทัสนะ ด้วยบทพระพุทธรูปนี้ ทำให้เกิดมีสังขารัตนะเกิดขึ้นใน
โลก ร่วมกับพระพุทธรัตนะ ธรรมัตนะ เป็นรัตนตรัย แก้ว ๓ ประการ ดังนั้นพระสูตรนี้ จึงเป็น
มงคลพิเศษไพศาล ควรแก่การสวด ควรแก่การท่องจำ กำหนด และควรแก่การแสดง และควรแม้
แก่การบูชาสักการ เพราะเหตุนี้ผู้รู้ทั้งหลายจึงพอใจสรรเสริญด้วย จะว่าโดยอรรถหรือพยัญชนะ
ตลอดสาระ ความสำคัญของความหมายในพระสูตรนี้แล้ว เป็นธรรมสมควรอย่างยิ่งที่พระสัมมาสัม
พุทธเจ้าทรงยกขึ้นแสดงในเวลานั้น สมกับที่พระองค์ทรงเป็นสัพพัญญู บรรลุพระสัมโพธิญาณ
โดยแท้^{๖๘}

การเจริญสมาธิจิต คือ การพัฒนาจิตให้สงบแน่วแน่ ไม่ฟุ้งซ่าน อยู่ในภาวะที่จิตอยู่ใน
อารมณ์เป็นอันหนึ่งอันเดียว ในที่นี้จะกล่าวถึงสมาธิที่เป็นสัมมาสมาธิ คือ จิตตั้งมั่นชอบ แบ่ง
ออกเป็น ๓ ระดับ^{๖๙} คือ

ก) ขณิกสมาธิ สมาธิชั่วขณะ

ข) อุปจารสมาธิ สมาธิเฉียดฉาน หรือสมาธิในฉาน

ค) อัปปนาสมาธิ สมาธิที่แน่วแน่ หรือสมาธิในฉาน

สัมมาสมาธิในอริยมรรคมีองค์แปด คือ อัปปนาสมาธิหรือสมาธิในฉานซึ่งพระผู้มี
พระภาคเจ้าทรงบำเพ็ญภาวนาจนตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ ด้วยพระทัยแห่งอรหัตตคุณ
พระเมตตาการุณเต็มเปี่ยม เล็งเห็นสัตว์เวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏฏ์ ไปด้วยความกำหนดเพราะ
ตัณหา มานะ ทิฐิ ไม่มีความดำริในทางวิโมกข์หมกมุ่นอยู่ในทุกขโศกน่าสังเวช ปฐมเหตุ คืออวิชชา
เกิดปิดบังดวงปัญญาให้มีมืดมิดปกคลุมดวงจิตให้มีมืดมน มองไม่เห็นเหตุเห็นผลในคุณและโทษ ยาก
แก่การจะแสดงธรรมโปรดให้บรรลุมรรคผล เพราะธรรมของพระศพลที่ตรัสรู้นั้น ละเอียดสุขุม
คัมภีรภาพอย่างยิ่ง และบทธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ซึ่งเป็นปฐมเทศนา เทศนาถ้อยคำแรกของพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้าที่พระองค์ทรงตั้งพระทัยประกาศศาสนาประทานธรรม ให้โลกมีธรรมเป็น
หลัก มีธรรมเป็นร่ม มีธรรมเป็นทางสันติสุข และพระองค์ทรงประกาศความเป็นพระพุทธรเจ้า เป็น

^{๖๘} พระศาสนาโสภณ (วัดมกุฏกษัตริยาราม), สวดมนต์แปล, หน้า๑๘๖-๒๐๒.

^{๖๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๐๑.

ศาสดาของเทวดาและมนุษย์ เป็นผู้เปิดทางสายเอก ทางสายเดียวสายที่จะนำมหาชนไปสู่พระนิพพาน

การสวดมนต์เป็นการพัฒนาสติเกิดเป็นสมาธิน้อยๆ ขึ้นมา จากการตั้งมั่นของจิตกำหนดคิดตามบทสวดนั้นๆ ไปอย่างรู้ความหมาย เพื่อให้จิตเป็นสมาธิโดยใช้สติกำกับ เป็นการสวดมนต์ด้วยใจ^{๗๐} การภาวนาทำจิตให้เป็นสมาธิหรือสมาธิภาวนา เป็นการเจริญสมาธิแบบต่างๆที่จำแนกตามวัตถุประสงค์ คือ

- ก) เพื่อทวิภูตรธรรมสุขวิหาร
- ข) เพื่อการได้ญาณทัสสนะ
- ค) เพื่อสติ และ สัมปชัญญะ
- ง) เพื่อความสิ้นแห่งอาสวัภษะ^{๗๑}

การสวดมนต์ที่เป็นการสาธยายธรรม จากสมาธิที่จดจ่ออยู่กับบทสวดมนต์อย่างตั้งมั่นเกิดความซึมซาบในธรรมะนั้นโดยเฉพาะเกิดการปิติปราโมทย์ เป็นสุขชนิดที่จะทำให้เกิดจิตเป็นสมาธิเมื่อจิตเป็นสมาธิก็เห็นตามที่เป็นจริงคือ ยถาภูตญาณทัสสนะ หรือเกิดความเบื่อหน่ายคลายกำหนดและหลุดพ้น คือสาธยายธรรมอยู่แท้ๆ ก็เป็นโอกาสหลุดพ้นของจิตด้วยชนิดนั้นซึ่งจัดอยู่ในวัตถุประสงค์ ข้อ ข ซึ่งโดยทั่วไปการเจริญสมาธิมักเป็นไปเพื่อการอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน หรือเป็นไปเพื่อเป็นเครื่องพักผ่อนของจิต หากความสุขในยามว่าง คือจัดอยู่ในวัตถุประสงค์ข้อ ก

ทวิภูตรธรรมสุขวิหาร สำหรับการเจริญสมาธิภาวนาเพื่อสติและสัมปชัญญะ ควรจะเป็นการบำเพ็ญสมาธิโดยมีสติอยู่เป็นประจำ ขณะกระทำในแต่ละขณะ กำลังสวดมนต์อยู่ก็รับรู้มีสมาธิที่บทสวดมนต์ เสียงสวดมนต์ที่มากระทบหู เป็นเสียงสมาธิภาวนา สายตาจดจ่อที่บทสวดมนต์ก็รับรู้ความหมายของบทที่สวดอยู่ เป็นไปเพื่อการบำเพ็ญสมาธิภาวนา เห็นตามที่เป็นจริงตามบทสาธยายธรรมนั้นๆ เป็นช่วงของจิตที่ปราศจากความโลภ โกรธ หลง ปราศจากกิเลส ตัณหา อุปาทาน จิตใจประกอบด้วยปัญญา เริ่มเข้าใจถึงความเป็นเหตุและเป็นผลซึ่งกันและกัน ในช่วงของสมาธิพร้อมสติในการรู้เท่าทัน โลภะ โทสะ และ โมหะ ของตนที่สะสมอยู่ ซึ่งเป็นตัวกิเลสในลักษณะของอาสวะหรืออาสวัภษะ ก็จะเป็นการเท่าทันกิเลสก่อนที่จะไหลออกมากับอารมณ์นั้นๆ จึงเป็นช่วงของจิตที่ว่างจากกิเลส พร้อมปัญญาที่จะใคร่ครวญในบทรธรรมนั้นๆ

^{๗๐} สุชีพ บุญญาภภาพ, ความรู้เรื่องบทสวดมนต์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๗.

^{๗๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร: เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๘๔.

๒.๒ สภาพพื้นที่ในการวิจัย

ปีพุทธศักราช 2384 มีวัดร้างวัดหนึ่งได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์ขึ้น โดยสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติ (ทัต บุนนาค) หรือ สมเด็จพระเจ้าพระยาองค์น้อย ในการนี้นอกจากการใช้ทุนทรัพย์เป็นจำนวนมากในการสร้างแล้ว ยังได้มีการนำเอาหินสลักจากเมืองจีนโพ้นทะเลไกลมาใช้ประดับประดาพระอารามให้ดูงดงามยิ่งขึ้น

หลังการปรับปรุงก่อสร้างแล้วเสร็จ สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาพิชัยญาติได้น้อมเกล้าฯ น้อมพระหม่อมถวายเป็นพระอารามหลวง ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 โดยพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 3 ได้พระราชทานนามวัดนี้ในครั้งนั้นว่า “ วัดพระยาญาติการาม ” ครั้นรัชสมัยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ทรงได้พระราชทานนามวัดใหม่ จากแต่เดิมชื่อวัด “ วัดพระยาญาติการาม ” เป็น “ วัดพิชัยญาติการาม วรวิหาร ” ซึ่งนิยมเรียกกันติดปากมาจนถึงปัจจุบันว่า **วัดพิชัยญาติ**^{๗๒}

วัดพิชัยญาติการามวรวิหาร หรือ **วัดพิชัยญาติ** ตั้งอยู่เชิงสะพานพุทธ บริเวณที่เคยเรียกว่าวงเวียนเล็ก ในแขวงสมเด็จพระเจ้าพระยา เขตคลองสาน เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดวรวิหาร สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ตั้งอยู่ริมคลองบ้านสมเด็จพระเจ้าพระยา เขตคลองสาน

^{๗๓} **บทสวดมนต์อุปาตตะสันติคาถา** หรือ **พระคัมภีร์อุปาตสันติ** เป็นบทสวดมนต์ที่นิยมกันอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน เป็นวรรณกรรมภาษาบาลีของล้านนาไทย นิยมเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า **คัมภีร์มหาสันติหลวง** แปลว่า บทสวดเพื่อสงบเคราะห์กรรม สวดเพื่อสงบเหตุร้ายและสวดเพื่อสงบสิ่งที่กระทบกระเทือน

บทสวดมนต์อุปาตตะสันติคาถาเป็นบทสวดมนต์ที่สูญหายไปจากแผ่นดินไทยเป็นเวลานาน วัดพิชัยญาติการามได้นำมาสวดถวายเป็นราชสักการบูชาแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในวโรกาสอันเป็นมหามงคลต่างๆ นอกจากนี้ยังนำมาสวดมนต์บูชาพระบรมสารีริกธาตุทุกวันเสาร์-อาทิตย์ และในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา วันวิสาขบูชา เป็นต้น

ผู้ประพันธ์คัมภีร์อุปาตตะสันติคาถาเป็นพระเถระนักปราชญ์ของชาวเชียงใหม่ ชื่อ พระมหา มังคละสีละวังสะ แต่งขึ้นในสมัยของพระเจ้าสิริธรรมจักรวัดติลกราชาธิราช (พระเจ้าติโลกราช) รัชกาลที่ ๑๑ แห่งราชวงศ์มังราย ซึ่งครองราชสมบัติตั้งแต่ปี พ.ศ. ๑๙๘๕ – ๒๐๓๐ เป็นพระคาถาล้วนจำนวน ๒๗๑ คาถา จัดเข้าในหนังสือประเภท **“เชียงใหม่คัมภีร์”** คัมภีร์นี้เป็นที่รู้จักกัน

แพร่หลายในหมู่พระสงฆ์ สามเณร และชาวล้านนามาตั้งแต่โบราณกาล มีเรื่องเล่าว่า สมัยที่พระมหาเถระสีละวังสะ แต่งคัมภีร์อุปปาตະสันตินั้นที่เชียงใหม่มีโจรผู้ร้ายและคนอันธพาลชุกชุมมาก ท่านจึงนำพระสงฆ์สามเณร และประชาชน สวดมนต์บทอุปปาตະสันติคาถา เพื่อกลับเหตุร้ายทั้งมวลที่เกิดขึ้นในบ้านเมืองในกลายเป็นดี

ย้อนกลับไปเมื่อ ๕๐๐ ปีที่ผ่านมา ชาวพม่าที่มีความเลื่อมใสศรัทธาได้นำคัมภีร์อุปปาตະสันติคาถาไปเผยแพร์ในประเทศพม่า จนเป็นที่นิยมของพระสงฆ์และประชาชนในเวลาไม่นาน เพราะพระคัมภีร์อุปปาตະสันตินั้น มีพุทธานุภาพและความศักดิ์สิทธิ์มาก ชาวพม่านิยมสวดในพิธีสำคัญทางศาสนาและในงานมงคลสำคัญต่างๆ เช่น งานพิธีสืบชะตา งานขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น

เนื้อความในอุปปาตະสันติคาถานั้น สรุปได้ว่า

เป็นธรรมที่กระทำความสงบอันยิ่งใหญ่

เป็นธรรมเครื่องสงบเหตุร้ายทั้งปวง

เป็นธรรมเครื่องป้องกันอมนุษย์และยักษ์

เป็นธรรมเครื่องพ้นความตายก่อนกำหนดเวลา

เป็นธรรมเครื่องย่ำยีกำลังของข้าศึก

เป็นธรรมเครื่องจำเริญชัยชนะแต่พระราชา

เป็นธรรมเครื่องนำสิ่งที่ไม่น่าปรารถนาทั้งปวงออกไป

อุปปาตະสันติคาถาเป็นบทสวดมนต์รำลึกถึงพลานุภาพของพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระอริยสงฆ์ไว้อย่างครบถ้วน มีถ้อยคำกล่าวสรรเสริญคุณของพระพุทธเจ้าตั้งแต่ในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต รวมทั้งอารธนาผู้ที่มีอำนาจ มีฤทธิ์มีเดช และมีคุณธรรมในด้านต่างๆ เช่น เทวดา อินทร์ พรหม ยักษ์ นาค คนธรรพ์ ครุฑ และอสูร เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อขอความเป็นสิริมงคล ความสงบ ความสวัสดิ ความไม่มีโรค ชัยชนะ และอายุ รวมทั้งขอให้ท่านคุ้มครองให้พ้นจากเหตุเภทภัยนานัปการ ให้บังเกิดขึ้นในทุกเมื่อทุกกาล

คัมภีร์อุปปาตະสันติเป็นคัมภีร์ของไทย แต่ต้นฉบับได้จากเมืองไทยไปอยู่เมืองพม่าเสีย นาน จนแทบกล่าวได้ว่าคนไทยสมัยหลัง ๆ นี้ ไม่มีใครรู้จัก ไม่เคยได้ยินแม้แต่ชื่อคัมภีร์นี้

แต่บัดนี้เป็นที่สมนัสยินดียิ่ง ที่พระเดชพระคุณท่านเจ้าประคุณพระธรรมคุณาภรณ์ นามเดิม (เจ้า รัฐะปัญญา) ป.ธ. ๙ วัดมหาโพธาราม ปากน้ำโพ จังหวัดนครสวรรค์ ท่านได้ชำระคัมภีร์นี้เป็นภาษาบาลีอักษรไทย เพื่อความสะดวกแก่ผู้อ่านที่ไม่สันทัดภาษาบาลี โดยได้ต้นฉบับภาษาบาลีอักษรพม่าจากท่านพระอาจารย์ภักทันทะธัมมานันท มหาเถระอัครมหาบัณฑิตแห่งวัดท่ามะ-โอ จังหวัดลำปาง

และต่อมา พระเดชพระคุณท่านเจ้าประคุณพระราชญาณปรีชา เจ้าคณะเขตดุสิต และคณะสงฆ์วัดราชผาติการาม กรุงเทพมหานคร ได้นำบทสวดอุปปาตสันติคาถา สวดถวายแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช เนื่องในโอกาสฉลองกาญจนาภิเษกเป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๙ ซึ่งตรงกับวันกองทัพไทย ณ เสนาสนะวัดป่าสิริวัฒนวิสุทธิ์ อำเภอท่าตะโก จังหวัดนครสวรรค์ และได้เดินทางไปสวดถวายในจังหวัดต่างๆ อีกจนครบทุกภาคทั่วประเทศ

นับว่าเป็นการนำคัมภีร์ของล้านนาไทยโบราณกลับคืนมาสู่ประเทศไทย ให้ชาวไทยในยุคปัจจุบันได้รู้จัก ได้ศึกษา ได้สวด ได้ฟัง ให้เกิดความสุขสงบอันยิ่งใหญ่ให้แก่แผ่นดิน เพื่อความสงบระงับจากภัยพิบัติทั้งปวง และเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง ครอบครัว หมู่คณะ ชาวไทย และชาวโลกทั้งมวล

ปัจจุบัน "สมเด็จพระพุทธชินวงศ์" เจ้าคณะใหญ่หนกลาง เจ้าอาวาสวัดพิชัยญาติการาม จัดให้มีการสวดและการฟังพระคาถาอุปปาตสันติ ทุกวันธรรมสวนะ และวันเสาร์ เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และพระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์

ประวัติการสวดอุปปาตสันติคาถาของวัดพิชัยญาติการาม วรวิหาร

เมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๐ พระเดชพระคุณ พระเทพปริยัติโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม) สมณศักดิ์ในขณะนั้น ได้มาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส วัดพิชัยญาติการาม วรวิหาร หลังจากที่ได้ทำการบูรณะปฏิสังขรณ์เสนาสนะ อาคาร กุฏิสงฆ์ และแหล่งโบราณสถานทั้งในเขตสังฆาวาสและพุทธาวาสภายในวัดเป็นที่เรียบร้อยแล้ว

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๓ ได้นำอุปปาตสันติคาถา ฉบับวัดท่ามะโอ อ.เมือง จ.ลำปาง มาสวด ณ พระอุโบสถทุกวันพระ และวันเสาร์ปัจจุบันมีพุทธศาสนิกชนนิยมมาร่วมสวดมนต์อุปปาตสันติคาถามีจำนวนเพิ่มมากขึ้น

สถานที่ในอุโบสถไม่เพียงพอ รองรับผู้มาร่วมสวดมนต์ จึงต้องมาทำพิธีสวด ณ ลานพระปรางค์ แทนดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้.

๒.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ธนิต อยู่โพธิ์ ได้แปลและเรียบเรียงหนังสือเรื่อง “อานุภาพพระปริตต์” โดยได้กล่าวถึงความเป็นมาของการสวดพระปริตต์ ความมุ่งหมาย หลักธรรมการสวดบริกรรมอานุภาพพระปริตต์

ตำนานและคำแปลบทสวดสิบสองตำนานอย่างละเอียด และแง่คิดของพระอรรถกถาจารย์ในยุค
หลัง^{๗๔}

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้เขียนเรื่องเกี่ยวกับ “อานุภาพพระปริตร” การ
สวดมนต์ทั่วไปที่ปรากฏในหนังสือสวดมนต์ฉบับหลวง เป็นการสวดมนต์เพื่อรักษาพระศาสนา และ
อีกนัยหนึ่งเป็นการสวดพระปริตรซึ่งมีประเพณีมาจากลังกาในสมัยโบราณ พระภิกษุสามเณรมี
หน้าที่รักษาพระธรรมวินัยโดยการศึกษาสวดปากต่อปาก ก่อนที่จะมีพระไตรปิฎกเขียนเป็นลาย
ลักษณ์อักษร ความสำคัญของบทสวดมนต์ บทสวดเจ็ดตำนานและสิบสองตำนาน^{๗๕}

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงนิพนธ์เรื่อง “ตำนาน
พระปริตร” โดยกล่าวถึง การสวดพระพุทธรูปของพระสงฆ์ในงานบุญตามประเพณี เช่น บทสวด
เจ็ดตำนาน สิบสองตำนาน ในแง่คิดเชิงวรรณกรรมและวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทย
 และได้กล่าวถึงการสาธยายพระปริตร การสวดพระพุทธรูปสยาม^{๗๖}

สุชีพ ปุญญานุภาพ ได้เขียนหนังสือเรื่อง “ความรู้เรื่องบทสวดมนต์” โดยได้กล่าวถึง
มนต์คืออะไร การสวดมนต์ด้วยปากกับการสวดด้วยใจ ซึ่งเป็นการรักษาถ้อยคำและสำนวนดั้งเดิม
ไว้ อีกทั้งยังคงคุณค่าอยู่เสมอแม้ในปัจจุบัน ความหมายบางคำในบทสวดปริตรตำนาน ภาณวาร
บทชัต บทสวดสิบสองตำนาน พระธัมมจักกัปปวัตตนสูตร พระอนัตตลักขณสูตรและพระอาทิตต
ปริยายสูตร^{๗๗}

เสฐียรพงษ์ วรรณปก ได้เขียนหนังสือเรื่อง “สามมนต์คาถาคัดดีสิทธิ์” โดยได้กล่าวถึง
ผลดีของการสวดมนต์เป็นอย่างไร ความสำคัญที่ควรสอนลูกหลานให้สวดมนต์ วิธีไหว้พระสวดมนต์
การเริ่มบทสวดอธิปิโส บทสวดคาถาพาหุ และคาถาชินบัญชร จากนั้นกล่าวถึงความเป็นมาและ
ความหมายจากคำแปลของคาถาพาหุ คาถาชินบัญชร ประวัติสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหมร
สี) ผู้ทรงแต่งคาถาชินบัญชร^{๗๘}

^{๗๔} ธนิต อยู่โพธิ์, อานุภาพพระปริตร, (กรุงเทพมหานคร: ลานอโศก เพรส กรุ๊ป, มปป), หน้า ๒๒-๓๕.

^{๗๕} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), อานุภาพพระปริตร, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลง
กรณวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๒-๕.

^{๗๖} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานพระปริตร, (กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์กรมศาสนา, ๒๕๔๓), หน้า ๑-๖.

^{๗๗} สุชีพ ปุญญานุภาพ, ความรู้เรื่องบทสวดมนต์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหา
มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒-๒๗.

^{๗๘} เสฐียรพงษ์ วรรณปก, สามมนต์คาถาคัดดีสิทธิ์, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสาร, ๒๕๔๙), หน้า ๙-๕๗.

พระมหากฤษณะ ตรุโณ เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องทุกข์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทเปรียบเทียบกับปรัชญาเอกซิสเตนเซียลิสม์ ผลการศึกษาพบว่า ทุกข์ในพุทธปรัชญาจำแนกเป็นทุกข์ในอริยสัจที่เน้นเรื่องทุกข์ทางใจและทุกข์ในไตรลักษณ์ซึ่งครอบคลุมทั้งทุกข์ทางกายและทุกข์ทางใจ พุทธปรัชญาให้ความสำคัญด้านทุกข์ทางใจว่ามีต้นเหตุมาจากตัณหา และวิธีจัดก็จะเป็นการมองเห็นสรรพสิ่งตามความเป็นจริงหรือวิธีอริยมรรคมีองค์แปด ในทัศนะของฌอง-ปอล ซาตร์ นั้น ทุกข์ทางใจเกิดจากการที่มนุษย์ไม่ยอมรับว่าตนมีเสรีภาพ ไม่ยอมรับความจริงแท้ของชีวิต และพยายามหาสิ่งภายนอกมาพอกพูนชีวิตที่ว่างเปล่าและทุกข์จะลื่นไถลไปหากมนุษย์ยอมรับความจริง ทั้งพุทธปรัชญาและปรัชญาของซาตร์เห็นตรงกันว่าความทะยานอยากคือที่มาของทุกข์และทุกข์จะดับเมื่อมนุษย์เห็นความแท้จริงของชีวิต”^{๗๙}

พระมหาชลทิช จันทรหอม เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์พิธีสวดมนต์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อของนักศึกษาปริญญาโท มหาวิทยาลัยมหิดล” ผลการศึกษาพบว่า วัตถุประสงค์ของการสวดมนต์เป็นไปเพื่อรักษาคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า การรักษาศีลและวิธีจัดอกุศล ตามด้วยพิธีกรรมที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อการป้องกันรักษาบุคคลให้พ้นจากภัยอันตรายในกาลต่อมา อานุภาพของมนต์ขึ้นกับตัวของผู้ฟังและผู้สวดมีความศรัทธาในพระรัตนตรัย มีความเมตตา ซื่อสัตย์ เพียรปฏิบัติด้วยสติปัญญาไม่เป็นไปเพื่อมุ่งลาภสักการะ สำหรับความเชื่อของนักศึกษาปริญญาโท มหาวิทยาลัยมหิดล สายวิทยาศาสตร์และสายศิลปศาสตร์ ซึ่งต่างก็เชื่อเหมือนกันในวัตถุประสงค์เพื่อการดำรงรักษาพระศาสนาให้มั่นคง ส่วนความเชื่อที่ต่างกันคือ นักศึกษาศายวิทยาศาสตร์มีความเชื่อที่ถูกตามหลักธรรมคือ ความศักดิ์สิทธิ์ของพุทธมนต์เกิดจากผู้ฟังต้องมีศัลบิสุทธิ์ ในขณะที่นักศึกษาศายศิลปศาสตร์เชื่อว่าจะไม่จำเป็นที่ผู้ฟังและผู้สวดต้องมีศัลบิสุทธิ์ อำนาจพุทธมนต์จึงจะคุ้มครอง^{๘๐}

ณัฐรัตน์ ผาธา เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์บทสวดมนต์พุทธอัฐรัชชยมงคลคาถา (คาถาพาหุง)” ผลการศึกษาพบว่า เป็นบทสวดมนต์ที่วาดด้วยชัยชนะของพระพุทธองค์ โดยหลักธรรมที่สำคัญ คือหลักอริยฐานธรรม คือการตั้งสัจจอธิฐานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่บรรลุได้ยาก จากนั้นหลักธรรมที่ต้องทำ คือการแผ่เมตตาก่อนที่จะต่อสู้กับอุปสรรคต่างๆ ประโยชน์ของบท

^{๗๙} พระมหากฤษณะ ตรุโณ, “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องทุกข์ในพระพุทธศาสนาเถรวาทเปรียบเทียบกับปรัชญาเอกซิสเตนเซีย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๓๖, บทคัดย่อ.

^{๘๐} พระมหาชลทิช จันทรหอม, “การศึกษาวิเคราะห์พิธีสวดมนต์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท ศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อของนักศึกษาปริญญาโท มหาวิทยาลัยมหิดล”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๔๓, บทคัดย่อ.

สวดมนต์ที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย คือ ๑) ในด้านความเชื่อที่สามารถบรรเทาหรือแก้ไขปัญหาชีวิตได้ อีกทั้งรักษาให้คงอยู่ซึ่งพระพุทธศาสนา และ๒) ด้านการศึกษาและการเมืองเป็นการก่อให้เกิดความมุ่งมั่นในการเอาชนะอุปสรรคอีกทั้งการสร้างขวัญกำลังใจในการป้องกันยามวิกฤต ดังนั้นจึงเป็นการสมควรที่จะนำบทสวดมนต์นี้เข้าบรรจุเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรการศึกษาของชาติต่อไป^{๘๑}

กิริติ กมลประเทืองกร เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง คุณค่าของการสวดมนต์ที่มีต่อพระพุทธรูปในสังคมไทย: กรณีศึกษาพระพุทธรูปใน วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานคร ผลการวิจัยพบว่า คุณค่าของการสวดมนต์และผลสัมฤทธิ์ของการสวดมนต์ที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของพระพุทธรูปใน วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานคร อยู่ในระดับดีและดีมาก สำหรับเพศชายและเพศหญิงตามลำดับ จากการใช้วิธีวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive Research) โดยใช้แบบสอบถาม ส่วนความหมายของการสวดมนต์ คือการสาธยายพระพุทธรูป เพื่อทรงจำให้ขึ้นใจและเพื่อเผยแพร่พระธรรมคำสอนแก่ชนทั้งด้านพิธีกรรมการสวดมนต์ก็ถือเป็นการดำรงพระพุทธศาสนาให้มั่นคงถาวร ทั้งนี้เป็นการรักษาพระศาสนาและสวดพระปริตรเพื่อคุ้มครองป้องกันอันตราย^{๘๒}

พระครูประคุณสรกิจ (สุชาติ ชีโนรส เสงี่ยมจิตต์) ได้เสนองานวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาวิธีการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวทางของสำนักวิปัสสนาวิเวกอาศรม” จากการได้ศึกษาเปรียบเทียบวิธีการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของสำนักวิเวกอาศรมกับวิธีสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานในพระไตรปิฎกและอรรถกถาพบว่า ในด้านทฤษฎีของสำนักวิปัสสนาวิเวกอาศรมได้ดำเนินการสอนตามหลักของสติปัฏฐาน ๔ ในมหาสติปัฏฐานสูตร ที่แบ่งออกเป็น ๔ หมวด ได้แก่ หมวดกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การตั้งสติกำหนดพิจารณากาย ที่เรียกว่าอาการ ๓๒ รวมทั้งอริยาบถใหญ่ และอริยาบถย่อย หมวดเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือการตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนา ความรู้สึกเป็นสุข เป็นทุกข์ และความรู้สึกไม่สุขไม่ทุกข์ หมวดจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐานคือการตั้งสติพิจารณาจิต ความคิดในแต่ละขณะ บางขณะมีราคะ มีโทสะ มีโมหะ เป็นต้น หมวดธรรมมานุปัสสนา คือ การตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรม ธรรมคือกุศล และอกุศลธรรม รวมทั้งเหตุปัจจัย

^{๘๑} ญัตติรัตน์ ผาหา, “ศึกษาวิเคราะห์บทสวดมนต์พุทธอัฐรัชชยมงคลคาถา (คาถาพาหุง)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๙, บทคัดย่อ.

^{๘๒} กิริติ กมลประเทืองกร, “คุณค่าของการสวดมนต์ที่มีต่อพระพุทธรูปในสังคมไทย: กรณีศึกษาพระพุทธรูปใน วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๕๑, บทคัดย่อ.

ให้เกิดกุศลธรรมและอกุศลธรรมเหล่านั้น โดยสำ นักวิปัสสนาอาศรมได้นำ หลักมหาสติปัฏฐานสูตร มาปรับใช้ในการสอนให้เห็นว่า สติปัฏฐาน ๔ คือการกำหนดรูปรูปนามของแต่ละบุคคล^{๘๓}

อณิวัชร เพชรนรรัตน์ ได้เสนอนิพนธ์เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ในการ ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย” ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ได้แบ่งออกเป็น ๒ ส่วนคือ การวิจัยทางเอกสาร และการวิจัยภาคสนาม โดยผลการวิจัยเอกสาร พบว่า การศึกษาหลักการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นหลักการ เดียวกันกับหลักสติปัฏฐาน ๔ และหลักสติปัฏฐาน ๔ ยังเป็นหนึ่งในหลักของโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการอีกด้วย และผลการศึกษาหลักการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวของมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ยึดหลักการเดียวกับสติปัฏฐาน ๔ ส่วนวิธีปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ที่ใช้ เป็นวิธีการปฏิบัติเดียวกับในมหาสติปัฏฐานสูตร ๒๑ วิธี ส่วนการวิจัยภาคสนามได้ศึกษาใน ๒ ประเด็นตามการตั้งสมมุติฐาน ซึ่งการวิจัยนี้ได้สำรวจจากกลุ่มตัวอย่างจำนวน ๕๔ รูป/คน ดังนี้

๑) ผลการเปรียบเทียบความเข้าใจในวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานของนิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ก่อนเริ่ม กับ หลังจบหลักสูตร มีความแตกต่างกัน (ปฏิเสธ)

๒) ผลการการศึกษาตามสมมติฐานวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ ในเรื่องพละ ๕ (ศัทธา วิริยะ สติ สมานะ และปัญญา) ที่ผ่านการอบรมหลักสูตร ๑๕ วัน สรุปว่าได้รับผลสัมฤทธิ์จากการปฏิบัติในเรื่อง พละ ๕ โดยมีค่าเฉลี่ยมากกว่า ๗๐ เปอร์เซนต์ (ปฏิเสธ)

ในการวิจัยได้ข้อเสนอแนะหลังการทดสอบเอาไว้ ๒ ประเด็นคือ โครงการอบรมหลักสูตร ควรมีการปรับปรุงแก้ไขอย่างเป็นขั้นตอนแบบบูรณาการ ประเด็นที่ ๒ คือ นิสิตควรทำความเข้าใจ เรื่องหลักการ และวิธีปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานก่อนเข้ารับการอบรม เพื่อให้ได้รับผลของการ ปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ^{๘๔}

พระมหาบุญเลิศ ธมมทสสี (โอสฐ) และคณะ ได้นำเสนองานวิจัยเรื่อง “ศึกษาทัศนคติ ของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน” ว่า สภาพของผู้เข้ารับการฝึกอบรมการ ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ในด้านปัจจัยทางชีวสังคมคือ เพศ อายุ การศึกษา และอาชีพ ระดับ

^{๘๓} พระครูประคุณสรกิจ (สุชาติ ชีโนโรส เสงี่ยมจิตต์), “การศึกษาวิธีการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานตาม แนวทางของสำนักวิปัสสนาวิเวกอาศรม”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘), หน้า ๑๐๕-๑๐๖.

^{๘๔} อณิวัชร เพชรนรรัตน์, “การศึกษาวิเคราะห์ผลสัมฤทธิ์ในการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนว ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑๖๘-๑๖๙.

ทัศนคติของพุทธศาสนิกชนต่อการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ๔ ด้าน คือ วิธีการปฏิบัติของพระวิปัสสนาจารย์ การดำเนินงานโครงการ ผู้ร่วมปฏิบัติด้วยกัน และสัมพันธภาพระหว่างพระวิปัสสนาจารย์กับผู้ปฏิบัติ และศึกษาทัศนคติของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อการนำวิปัสสนากัมมัฏฐานไปใช้ในชีวิต ๔ ด้าน คือ การนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน การนำไปประยุกต์ใช้ในการทำงาน การควบคุมอารมณ์ และการอยู่ร่วมกันในสังคม ประชากรที่ใช้ในงานวิจัย มีจำนวนทั้งสิ้น ๒๐๐ คนโดยแบ่งออกเป็น ๑) ประชาชนทั่วไปที่เข้าอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐาน ณ สำนักงานพุทธมณฑลจังหวัดนครปฐม จำนวน ๑๕๐ คน ระหว่างวันที่ ๑๐-๑๔ สิงหาคม ๒๕๕๗ และ ๒) ประชาชนทั่วไปที่เข้าอบรมวิปัสสนากัมมัฏฐาน ณ มูลนิธิพร รัตนสุวรรณ์ จังหวัดปทุมธานี ระหว่างวันที่ ๑๕-๑๙ กันยายน ๒๕๕๗

ผลของงานวิจัยครั้งนี้สรุปได้ว่า ด้านปัจจัยทางด้านชีวสังคม ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ช่วงอายุผู้ใหญ่จนถึงวัยชราจะเป็นผู้สนใจการปฏิบัติธรรมมากที่สุด ด้านวิธีการปฏิบัติโดยภาพรวมอยู่ในระดับดี โดยมีความคิดเห็นด้านการได้รับความสุขด้วยวิธีการปฏิบัตินี้มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ส่วนความคิดเห็นเกี่ยวกับพระวิปัสสนาจารย์อยู่ในระดับดี โดยมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการดูแลการปฏิบัติธรรมได้คะแนนสูงสุด ด้านการดำเนินงานโครงการโดยรวมอยู่ในระดับค่อนข้างดี โดยมีความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานที่ปฏิบัติมีความเหมาะสมในการเจริญวิปัสสนามีคะแนนสูงสุด ด้านผู้เข้าร่วมปฏิบัติด้วยกันอยู่ในระดับคะแนนสูงสุด ด้านสัมพันธภาพระหว่างวิปัสสนาจารย์กับผู้ปฏิบัติธรรมมีคะแนนอยู่ในเกณฑ์สูงสุด ทัศนคติของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานที่เห็นผลได้ชัดเจน คือ เป็นการพัฒนาสติ การระลึกได้ และสัมปชัญญะ ความรู้ตัวทั่วพร้อม จากฐานทั้ง ๔ จนมีพลังพอที่จะเอามาประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตประจำวัน เช่น การยืน การเดิน การนั่ง การนอน การรับประทานอาหาร การคู่ การเหยียด การนุ่งห่มเสื้อผ้า การอาบน้ำ เป็นต้น จึงทำให้การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานเป็นไปในการพัฒนาและส่งเสริมสุขภาพจิต และสติสัมปชัญญะที่ได้จากการปฏิบัติสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง^{๔๕}

บรรณสิทธิ์ บรรณสารประสิทธิ์ ที่ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ความรู้และความเข้าใจเรื่องสติปัฏฐาน ๔ ของผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕) บทคัดย่อ. ผลการศึกษาพบว่าความรู้และความเข้าใจเรื่องสติปัฏฐาน ๔ ของผู้ผ่านการอบรมปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน พบว่า อยู่ในระดับมาก ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลและการเข้าร่วมโครงการ กับความรู้และความเข้าใจ

^{๔๕} ดูรายละเอียดใน พระมหาบุญเลิศ ธมมทสสี (โอรุส) และคณะ, ศึกษาทัศนคติของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน, รายงานการวิจัย, หน้า ๙๕-๙๘.

เรื่องสติปัฏฐาน ๔ ของผู้เข้าปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน พบว่า เพศ, อายุ, สถานภาพ, การศึกษา, ถิ่นที่อยู่อาศัย, อาชีพหลัก, รายได้เฉลี่ยต่อเดือน, จุดประสงค์ที่เข้ามาปฏิบัติธรรม ไม่มีความสัมพันธ์กับความรู้เรื่องสติปัฏฐาน ๔ แต่สำหรับประสบการณ์การปฏิบัติธรรม, เหตุจูงใจที่เข้ามาปฏิบัติ, ระยะเวลาที่เข้ารับการอบรมปฏิบัติธรรมนั้น มีความสัมพันธ์กับความรู้เรื่องสติปัฏฐาน ๔ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ และสำหรับ เพศ, อายุ, สถานภาพ, การศึกษา, ถิ่นที่อยู่อาศัย, อาชีพหลัก, รายได้เฉลี่ยต่อเดือน, ประสบการณ์การปฏิบัติธรรม, จุดประสงค์ที่เข้ามาปฏิบัติธรรม ไม่มีความสัมพันธ์กับความเข้าใจเรื่องการปฏิบัติธรรมตามแนวสติปัฏฐาน ๔ แต่สำหรับเหตุจูงใจที่เข้ามาปฏิบัติ, ระยะเวลาที่เข้ารับการอบรมปฏิบัติธรรมนั้น มีความสัมพันธ์กับความเข้าใจเรื่องการปฏิบัติธรรมตามแนวสติปัฏฐาน ๔ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕^{๘๖}

สรุปประมวลแนวคิดจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่เป็นแนวทางในการวิจัยครั้งนี้ คือ การปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยนั้น ยึดหลักการเดียวกันกับหลักสติปัฏฐาน ๔ สำหรับการศึกษาสติปัฏฐาน ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงในพระไตรปิฎก พบว่ามีคำอธิบายทั้งในด้านหลักการและวิธีการปฏิบัติกัมมัฏฐานอย่างสมบูรณ์ โดยเฉพาะในมหาสติปัฏฐานสูตร ส่วนสติปัฏฐานกถาที่พระสารีบุตรแสดงในคัมภีร์ปฏิสัมภิทามรรค ท่านอธิบายหลักการและวิธีการปฏิบัติสติปัฏฐานกถาแบบวิปัสสนาล้วน โดยมีหลักการสำคัญที่พิจารณากาย เวทนา จิต ธรรม ให้เห็นตามความเป็นจริงว่าเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา หรือเห็นไตรลักษณ์นั่นเอง เมื่อทบทวนทฤษฎีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่าการวิจัยเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจนั้น เป็นการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยที่ผู้วิจัยต้องการทำการการศึกษา เพื่อใช้วัดผลเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมเรื่องสติปัฏฐาน ๔ ของผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน จากการทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องไม่ปรากฏพบงานวิจัยในเรื่องที่ผู้วิจัยจะทำการวิจัยแต่อย่างใด อีกทั้งยังพบว่ามีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องอย่างเพียงพอต่องานวิจัยนี้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ทำการวิจัยเรื่อง ความรู้ความและเข้าใจเรื่องสติปัฏฐาน ๔ ของผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

พระมหาสุรณ ยสสีโล (ผลชอบ) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องวิปัสสนากัมมัฏฐานในพระพุทธศาสนา โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษา ค้นคว้าแนวทางการสอนหรือการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในแง่มุมต่างๆ เพื่อนำไปสู่ภาคปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ อันจะเป็นประโยชน์

^{๘๖} บรรณสิทธิ์ บรรณสารประสิทธิ์, “ความรู้และความเข้าใจเรื่องสติปัฏฐาน ๔ ของผู้ปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต* (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕) บทคัดย่อ.

เกื้อกูลต่อการฝึกอบรมปฏิบัติกรรมฐานของพุทธศาสนิกชนทั่วไป คำสอนเรื่องวิปัสสนากรรมฐานนี้เป็นคำสอนที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งในทางพระพุทธศาสนาและยังมีประโยชน์เกื้อกูลอีกมากต่อสภาพสังคมในปัจจุบัน เพราะสังคมได้เปลี่ยนจากเดิมอย่างรวดเร็ว ที่เคยเป็นอยู่อย่างเรียบง่ายมาเป็นสังคมที่มีการต่อสู้ดิ้นรน ทำให้การดำรงชีวิตประจำวันต้องประสบกับความทุกข์ทางกายและทางใจ ซึ่งชีวิตปัจจุบันอาจกล่าวได้ว่าเป็นชีวิตที่เต็มไปด้วยความสับสนวุ่นวายหลายๆ ด้าน เช่น ด้านเศรษฐกิจที่เกิดจากค่าเงินบาทลอยตัว ด้านสังคมและการปกครอง เป็นต้น สังคมจึงมีแต่การแข่งขันกันทุกกรณีและทุกรูปแบบเพื่อความอยู่รอดของแต่ละชีวิต จึงเป็นพลังผลักดันให้ชีวิตเหล่านั้นเกิดการแสวงหาหรือการคว่ำกลับมาซึ่งความสุขที่เขากำลังขาดหายไปนับว่าสังคมไทยยังโชคดีที่มีพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาที่มีแนวการสอนและการปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ทางกายและทางใจไว้ให้พร้อม นั่นคือการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ได้แก่ การฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งตามเป็นจริง

วิปัสสนากรรมฐาน เป็นกรรมฐานที่ใช้ปัญญาพิจารณาหยั่งรู้เบญจขันธ์ตามสภาพความเป็นจริงเป็นคำสอนเพื่อพัฒนาจิตหรือยกระดับจิตของปุถุชนธรรมดาให้ขึ้นสู่ระดับจิตความเป็นอริยบุคคลซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญในทางพระพุทธศาสนา วิปัสสนากรรมฐานนี้มีหน้าที่กำจัดโมหะ คือความมืดอันปกปิดไว้ซึ่งสภาวะปกติแห่งรูปนามทั้งปวง ผู้ที่เริ่มปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานจึงจำเป็นต้องศึกษาธรรมที่เป็นภูมิเป็นอารมณ์ของวิปัสสนาให้เข้าใจแจ่มแจ้งเสียก่อน เพราะธรรมเหล่านี้เป็นพื้นฐาน เป็นอารมณ์ของจิตที่ผู้ปฏิบัติจะต้องโคจรอยู่ในสถานที่ต่างๆ จึงจะสามารถทำให้เกิดปัญญาและผ่านวิปัสสนาญาณไปได้ ธรรมที่เป็นภูมิหรือเป็นอารมณ์ของวิปัสสนามีชั้น ๕ आयตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ อินทรีย์ ๒๒ อริยสัจ ๔ และปฏิจลสมุปบาท ๑๒ โยคาวจรจะต้องพิจารณาธรรมเหล่านี้ หรือธรรมหมวดใดหมวดหนึ่งเพื่อให้เกิดปัญญารู้เท่าทัน ความเป็นจริงของสังขารทั้งปวงจนจิตปล่อยวางความยึดมั่นถือมั่นในเบญจขันธ์เสียได้ อนึ่งการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานนี้สามารถทำให้ผู้ปฏิบัติมีจิตบริสุทธิ์หรือทำให้จิตมีคุณภาพสูงขึ้นตามขั้นแห่งโสฬสญาณ แล้วบรรลุมรรคผลนิพพานในที่สุดเพราะสามารถทำลายอวิชชา ความไม่รู้ซึ่งเป็นกิเลสอย่างละเอียดอันเป็นต้นตอของทุกข์ทั้งปวงได้เป็นสมุจเฉทปหาน รายงานการวิจัยฉบับนี้ ทำให้ได้ทราบว่า วิปัสสนากรรมฐานเป็นคำสอนแนวปฏิบัติทางด้านจิต เพราะในร่างกายของมนุษย์เรามีใจเป็นใหญ่ ใจเป็นหัวหน้าทุกสิ่งทุกอย่างสำเร็จจากใจ เมื่อบุคคลตั้งใจไว้ดีแล้ว ไม่ว่าบุคคลนั้นจะเป็นชนชาติใด อยู่ในประเทศใด ใช้ภาษาใด เป็นคนมีฐานะร่ำรวยหรือเป็นคนยากจน เมื่อปรารถนาความสุข ความสงบที่แท้จริงแล้ว ไม่ต้องไปแสวงหาที่อื่นใด ค้นหาได้ภายในจิตใจของเราเองเพราะความทุกข์หรือความสุขเกิดขึ้นจากใจ ทั้งนั้น

ดังนั้น พระพุทธเจ้าซึ่งมีพระประสงค์ที่จะให้สังคมนาษฎ์พ้นจากความทุกข์และให้ได้รับความสุขสงบทั้งทางกายและทางใจ จึงได้ทรงประกาศคำสอนแนวปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานไว้ เพื่ออบรมจิตของมนุษย์ให้สงบระงับจากความชั่ว บรรลุความดีและความบริสุทธิ์ผ่องใสแห่งจิต^{๘๗}

พระครูประคุณสรกิจ (สุชาติ ชีโนโร) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาวิธีการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวทางของสำนักวิปัสสนาวิเวกอาศรม โดย มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิธีการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานในสำนักวิปัสสนาวิเวกอาศรมซึ่งเป็นสำนักวิปัสสนาที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งในประเทศไทย

งานวิจัยได้มุ่งเสนอวิธีการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานในพระไตรปิฎกและอรรถกถาเป็นเบื้องต้น โดยยึดสติปัฏฐาน ๔ ที่ปรากฏในมหาสติปัฏฐานสูตรเป็นหลัก พร้อมทั้งศึกษาคำอธิบายเพิ่มเติมจากคัมภีร์อรรถกถา จากนั้นจึงได้ศึกษาวิธีปฏิบัติวิปัสสนาจากสำนักวิปัสสนาวิเวกอาศรม โดยเริ่มศึกษาตั้งแต่บุพกิจ วิธีการสอน ลำดับการสอน รวมทั้งวิธีปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน ๓ อย่าง คือ การเดินจงกรมการนั่งสมาธิต่อการเดินจงกรม และการเจริญสติให้ทันอารมณ์ปัจจุบันที่สำคัญที่สุดการสอบอารมณ์ผู้เข้าปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐาน จากการศึกษาทำให้ทราบว่า สำนักวิปัสสนาวิเวกอาศรม ได้จัดวิธีการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานอย่างเป็นระบบ และสอดคล้องกับพระไตรปิฎกและอรรถกถา อันควรเป็นแบบอย่างแก่ผู้ปฏิบัติสืบไป^{๘๘}

สรุปได้ดังนี้ คือ การปฏิบัติธรรมในพุทธศาสนามีหลากหลาย แต่โดยเนื้อหาสำคัญประกอบ ด้วย ๒ ส่วนคือ ส่วนการปฏิบัติสมณะ (สมาธิ) และส่วนการปฏิบัติวิปัสสนา (การพิจารณาหลักธรรม) จุดมุ่งหมายที่แท้จริงของการปฏิบัติ คือ ปัญญาที่ได้จากการพิจารณาสังขาร ส่วนสมาธิเป็นเพียงเครื่องมือเพื่อให้ค้นพบปัญญาได้ง่ายขึ้นเท่านั้น แต่ก็มีผลจำเป็นซึ่งมากขึ้นอยู่กับบุคคล ในการปฏิบัติจริงต้องปฏิบัติร่วมกัน ไม่สามารถปฏิบัติแต่เพียงส่วนเดียวได้ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องศึกษา ควบคู่กันไป วิปัสสนากรรมฐาน เป็นกรรมฐานที่ใช้ปัญญาพิจารณาหยั่งรู้เบญจขันธ์ตามสภาพความเป็นจริงเป็นคำสอนเพื่อพัฒนาจิตหรือยกระดับจิตของปุถุชนธรรมดาให้ขึ้นสู่ระดับจิตความเป็นอริยบุคคลซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญในทางพระพุทธศาสนา วิปัสสนากรรมฐานนี้มีหน้าที่กำจัดโมหะ คือความมืดอันปกปิดไว้ซึ่งสภาวะปกติแห่งรูปนามทั้งปวง ผู้ที่เริ่มปฏิบัติ

^{๘๗} พระมหาสุธน ยสสีโล, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องวิปัสสนากรรมฐานในพระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาศาสนาและปรัชญา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๔๑.

^{๘๘} พระครูประคุณสรกิจ (สุชาติ ชีโนโร เสงี่ยมจิตต์). “การศึกษาวิธีการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวทางของสำนักวิปัสสนาวิเวกอาศรม”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๓๗.

วิปัสสนากรรมฐานจึงจำเป็นต้องศึกษาธรรมที่เป็นภูมิเป็นอารมณ์ของวิปัสสนาให้เข้าใจแจ่มแจ้งเสียก่อน เพราะธรรมเหล่านี้เป็นพื้นฐาน เป็นอารมณ์ของจิตที่ผู้ปฏิบัติจะต้องโคจรอยู่ในสถานที่ต่างๆ จึงจะสามารถทำให้เกิดปัญญาและผ่านวิปัสสนาญาณไปได้ ธรรมที่เป็นภูมิหรือเป็นอารมณ์ของวิปัสสนามีชั้น ๕ อย่างตนะ ๑๒ ธาตุ ๑๘ อินทรีย์ ๒๒ อริยสัจ ๔ และ ปฏิจจสมุปบาท ๑๒ โยคาวจรจะต้องพิจารณาธรรมเหล่านี้ หรือธรรมหมวดใดหมวดหนึ่งเพื่อให้เกิดปัญญารู้เท่าทันความเป็นจริงของสังขารทั้งปวง จนจิตปล่อยวางความยึดมั่นถือมั่นในเบญจขันธ์เสียได้ อนึ่ง การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานนี้ สามารถทำให้ผู้ปฏิบัติมีจิตบริสุทธิ์หรือทำให้จิตมีคุณภาพสูงขึ้นตามขั้นแห่งโสฬสญาณ แล้วบรรลุมรรคผลนิพพานในที่สุดเพราะสามารถทำลายอวิชชา ความไม่รู้ซึ่งเป็นกิเลสอย่างละเอียดอันเป็นต้นตอของทุกข์ทั้งปวงได้เป็นสมุจเฉตพหาน รายงานการวิจัยฉบับนี้ ทำให้ได้ทราบว่า วิปัสสนากรรมฐานเป็นคำสอนแนวปฏิบัติทางด้านจิต เพราะในร่างกายของมนุษย์เรามีใจเป็นใหญ่ ใจเป็นหัวหน้า

๒.๔ กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ประกอบด้วย ตัวแปรต้น (Independent Variables) และ ตัวแปรตาม (Dependent Variables) ดังนี้

